

บทที่ 2

หลักการแนวความคิดการปฏิบัติและการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องขัง

การที่ผู้ต้องขังต้องถูกแยกตัวออกจากสังคมปกติ ทำให้เขาถูกจำกัดเสรีภาพต่าง ๆ และทำให้เกิดปัญหาในเรื่องความถูกต้องชอบธรรม ความพอดีในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ความทุกข์ทรมานที่ผู้ต้องขังได้รับจากการถูกจำกัดสิทธิต่าง ๆ ตามกฎหมาย สิ่งเหล่านี้นำไปสู่การเรียกร้องให้มีการรับรองสิทธิตามกฎหมายที่บุคคลนั้นพึงได้รับด้วย¹

สิทธิธรรมชาติที่บุคคลทุกคนพึงมีเช่นเดียวกันคือสิทธิพื้นฐานของพลเมือง ซึ่งต่อมาเรียกสิทธิประเภทนี้ว่า “สิทธิมนุษยชน” (Human rights) อันครอบคลุมถึงสิทธิของผู้ต้องขังผู้ต้องขังซึ่งเป็นมนุษย์และพลเมืองของประเทศผู้หนึ่งจึงควรได้รับสิทธิต่าง ๆ เช่นเดียวกับประชาชนทุกคนตามที่กฎหมายกำหนดไว้ เนื่องจากสถานะแห่งสถานะแห่งศักดิ์ศรีของมนุษย์ เช่นนี้ ย่อมถือว่าดำรงอยู่ในมนุษย์ทุกคนและไม่อาจถูกฉีกรอนหรือทำลายลงได้ ไม่ว่าจะโดยรัฐหรือตัวเขาเองหมายความว่า แม้มนุษย์จะมีพฤติกรรมที่ดูไร้ศักดิ์ศรี ไร้คุณค่า (Undignified Behavior) ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเขายังคงมีอยู่มิได้ถูกฉีกรอนลงด้วย ดังนั้นจึงต้องเคารพต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิมนุษยชนของบุคคลที่เป็นผู้ต้องหา จำเลย หรือผู้ต้องขังในเรือนจำด้วยเช่นเดียวกัน²

สำหรับเนื้อหาในบทนี้ จะศึกษาหลักการแนวความคิดในการคุ้มครองสิทธิในการติดต่อสื่อสาร ซึ่งเป็นสิทธิขั้นมูลฐานที่ผู้ต้องขังพึงได้รับการปฏิบัติในฐานะมนุษย์ อันได้แก่ สิทธิในการติดต่อสื่อสารผ่านทางจดหมาย สิทธิในการติดต่อสื่อสารผ่านทางโทรศัพท์ และสิทธิได้รับการเยี่ยม โดยเริ่มพิจารณาจากหลักการใช้อำนาจอรัฐในการควบคุมตัวบุคคล กฎหมายบังคับโทษกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา แนวความคิดเกี่ยวกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ 4 แนวคิดในการบังคับโทษจำคุกและทฤษฎีเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการลงโทษ กฎกติกาและข้อตกลงระหว่างประเทศ และหลักกฎหมายไทยที่เกี่ยวกับสิทธิในการติดต่อสื่อสารของผู้ต้องขัง

¹ จาก สิทธิมนุษยชนในสังคมไทย (น. 50), โดย กุมพล พลวัน ก, 2543, กรุงเทพมหานคร: อากทิมพ์.

² แหล่งเดิม.

2.1 หลักการใช้อำนาจรัฐในการควบคุมตัวบุคคล

การบัญญัติกฎหมายให้อำนาจเจ้าพนักงานของรัฐในการควบคุมตัวบุคคลใด ๆ ขึ้น แม้จะมีความจำเป็นเพื่อส่งเสริมให้การสอบสวนและดำเนินคดีเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพเกี่ยวกับ เนื้อตัวร่างกายของผู้ต้องหาโดยตรง ดังนั้นการใช้อำนาจดังกล่าวจึงต้องเป็นไปอย่างเหมาะสมต่อ พฤติการณ์แห่งคดีและมีความสมดุลในระหว่างประโยชน์ของรัฐและประโยชน์ของผู้ต้องหาหรือ บุคคลที่ถูกสงสัย³ ในส่วนนี้จะกล่าวถึงความสัมพันธ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญากับการใช้อำนาจในการควบคุมตัว บุคคล ดังต่อไปนี้

2.1.1 การใช้อำนาจรัฐตามรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญ (The Law of Constitution) หมายถึง กฎหมายว่าด้วยระเบียบแห่งอำนาจ สูงสุด ความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหารและอำนาจตุลาการ⁴ รัฐธรรมนูญฉบับ ปัจจุบันของประเทศไทยคือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานในหน่วยงานของรัฐธรรมนูญจะต้องเป็นไปตามหลัก นิติธรรม กล่าวคือ ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่มีความเป็นธรรมสามารถ อธิบายและให้เหตุผลได้และอยู่ในอำนาจหน้าที่ของเจ้าพนักงานที่กฎหมายให้อำนาจ ซึ่งถ้ากระทำการ เกินกรอบอำนาจหรือโดยปราศจากอำนาจตามกฎหมาย และการกระทำนั้นไปกระทบต่อสิทธิ และเสรีภาพของประชาชนก็อาจถูกฟ้องร้องดำเนินคดี และถูกลงโทษตามกฎหมาย ซึ่งเป็นกลไก การตรวจสอบการใช้อำนาจของเจ้าพนักงาน ดังนั้นในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานของรัฐต้อง กระทำภายในขอบอำนาจของกฎหมายอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะเจ้าพนักงานผู้มีบาบาทหน้าที่ที่มี ผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามกฎหมาย

หลักการพื้นฐานของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ในมาตรา 3 แสดงไว้ชัดเจนถึงเจตนารมณ์กำหนดที่มาของอำนาจอธิปไตยและหลักการแบ่งแยกอำนาจและการ ใช้อำนาจต้องสอดคล้องกับหลักนิติธรรม ดังนี้

³ อำนาจรัฐในการควบคุมตัวบุคคลตามกฎหมายลักษณะพิเศษ (น. 1). เล่มเดิม.

⁴ จาก ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป (น. 186), โดย หยุต แสงอุทัย, 2548, กรุงเทพมหานคร: ประกายพริก.

“มาตรา 3 อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุข ทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐต้องเป็นไปตามหลักนิติธรรม”

เพื่อให้เป็นไปตามหลักนิติธรรม (The Rule of Law) การปฏิบัติหน้าที่ของรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐต้องอยู่บนพื้นฐานของ บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ และบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่มีความเป็นธรรมสามารถอธิบายและ ให้เหตุผลได้และจะใช้อำนาจโดยปราศจากบทบัญญัติของกฎหมายรับรองนั้นไม่ได้⁵

หลักนิติธรรม⁶ (The Rule of Law) มาจากหลักกฎหมายของกลุ่มประเทศคอมมอนลอว์ (Common Law) เป็นหลักที่จำกัดการใช้อำนาจของผู้ปกครองไม่ให้เกินขอบเขตโดยต้องปกครอง ภายใต้อกฎหมาย

หลักนิติรัฐ (Legal State) มาจากหลักกฎหมายของกลุ่มประเทศซีวิลลอว์ (Civil Law) มีความหมายกว้างครอบคลุมมากกว่าหลักนิติธรรม ซึ่งหมายถึง⁷

1. หลักการแบ่งแยกอำนาจ ซึ่งเป็นหลักการสำคัญในการกำหนดขอบเขตการใช้อำนาจรัฐ
2. หลักการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน โดยบทบัญญัติของกฎหมาย
3. หลักความชอบด้วยกฎหมายขององค์กรตุลาการและองค์กรฝ่ายปกครองในการ ดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใด หรือมีการกระทำอย่างหนึ่งอย่างใด
4. หลักความชอบด้วยกฎหมาย ในเนื้อหาของกฎหมายนั้นจะต้องมีความชอบในเนื้อหา ที่มีหลักประกันความเป็นธรรมแก่ประชาชน
5. หลักความเป็นอิสระของผู้พิพากษา หลักการไม่มีกฎหมาย ไม่มีกฎหมายผิด ซึ่งเป็นหลัก ในทางกฎหมายอาญา (Nullum crimen nulla poe sine lege)

หลักนิติธรรมหรือหลักนิติรัฐ ในความหมายที่ว่ารัฐบาลจะกระทำการใด ๆ ที่อาจมีผล กระทบกระเทือนต่อสิทธิและเสรีภาพของเอกชนคนใดคนหนึ่งได้ก็ต่อเมื่อกฎหมายให้อำนาจและ เฉพาะแต่ภายในขอบเขตที่กฎหมายกำหนดไว้เท่านั้น ดังนั้น กฎหมายจึงเป็นทั้งแหล่งที่มา (Source)

⁵ จาก เจตนารมณ์รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 (น. 2), โดย สำนักกรรมการธิการ 3 สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2550, กรุงเทพมหานคร: วิญญชน.

⁶ จาก อำนาจอธิปไตยในการควบคุมตัวบุคคลตามกฎหมายลักษณะพิเศษ (น. 6), โดย คณะนิติศาสตร์ ปริติ พนมยงค์, 2552, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

⁷ แหล่งเดิม.

และข้อจำกัด (Limitation) ของอำนาจการกระทำการต่าง ๆ ขององค์กรของรัฐฝ่ายบริหาร⁸ กฎหมายที่ให้อำนาจฝ่ายบริหารกระทำการต่าง ๆ ที่อาจมีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของราษฎร โดยปกติแล้วจะได้แก่ พระราชบัญญัติและพระราชกำหนดเป็นการตีความตามหลักการแบ่งแยกอำนาจ (Separation of Power) และหลักการปกครองที่เป็นรากฐานของรัฐธรรมาภิบาลเสรีประชาธิปไตย⁹

อำนาจตามกฎหมายในการที่ภาครัฐจะเข้าไปดำเนินการใด ๆ ที่จะมีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนที่ได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ อำนาจรัฐดังกล่าวจะใช้กับบุคคลใดได้ก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นได้มีการกระทำการอันเป็นการละเมิดต่อกฎหมาย กล่าวคือ บุคคลใดก็ตามที่กระทำความผิดกฎหมาย ทั้งนี้เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม และเป็นการป้องกันและควบคุมอาชญากรรมมิให้เกิดขึ้นในสังคม อันจะทำให้สังคมอยู่ได้อย่างปกติสุข

ในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานในหน่วยงานของรัฐจะต้องเป็นไปตามหลักนิติธรรม กล่าวคือ ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่มีความเป็นธรรม สามารถอธิบายและให้เหตุผลได้ และอยู่ในอำนาจหน้าที่ของเจ้าพนักงานที่กฎหมายให้อำนาจ ซึ่งถ้ากระทำการเกินกรอบอำนาจหรือโดยปราศจากอำนาจตามกฎหมาย และการกระทำนั้นไปกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนก็อาจถูกฟ้องร้องดำเนินคดีและถูกลงโทษตามกฎหมาย อันเป็นกลไกการตรวจสอบการใช้อำนาจของเจ้าพนักงาน ด้วยเหตุนี้ การปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานของรัฐจึงต้องกระทำภายในขอบอำนาจของกฎหมายอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าพนักงานผู้มีบทบาทหน้าที่ที่มีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามกฎหมาย

การใช้อำนาจของเจ้าพนักงานของรัฐต่อประชาชนมีแนวทางตามรัฐธรรมนูญ ดังนี้

หลักการ การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้จะกระทำมิได้ องค์กรของรัฐทุกประเภทจะต้องปฏิบัติหน้าที่หรือใช้อำนาจบังคับตามกฎหมายหรือตรากฎหมาย ข้อบังคับใด ๆ หรือการตีความกฎหมายที่มีผลกระทบต่อประชาชนจะต้องตระหนักและเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้โดยชัดแจ้งหรือโดยปริยาย แม้บุคคลจะถึงแก่ความตายไปแล้วศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ก็ได้รับความเคารพเช่นกัน หลักประกันนี้เป็นไปตามหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ ค.ศ. 1948

⁸ จาก *สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ* (น. 58), โดย วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, 2538, กรุงเทพมหานคร: เดือนตุลา.

⁹ แหล่งเดิม.

ข้อยกเว้น เว้นแต่โค่นอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย ซึ่งต้องไม่กระทบกระเทือน สาระสำคัญแห่งสิทธิและเสรีภาพนั้น เจตนารมณ์รัฐธรรมนูญมาตรา 29 กำหนดเงื่อนไขการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลเพื่อเป็นหลักประกันสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ป้องกันมิให้รัฐดำเนินการใด ๆ เพื่อจำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนจนเกินสมควรและกระทบสาระสำคัญแห่งสิทธิและเสรีภาพ เงื่อนไขการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลมี 5 ประการ คือ

1. ต้องอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติของกฎหมาย และระบอบบทบัญญัติกฎหมายที่ให้อำนาจ

2. จำกัดสิทธิและเสรีภาพได้เฉพาะเพื่อการที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ

3. จำกัดสิทธิและเสรีภาพได้เท่าที่จำเป็น

4. จะกระทบสาระสำคัญแห่งสิทธิและเสรีภาพไม่ได้

5. มีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไป

2.1.2 การใช้อำนาจรัฐตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ในการดำเนินคดีอาญาอาจต้องมีการสอบปากคำผู้ต้องหา¹⁰ ในการฟ้องต้องมีตัวผู้ต้องหาส่งศาล¹¹ ในการดำเนินคดีในศาลต้องกระทำต่อหน้าจำเลย¹² เหล่านี้เกี่ยวข้องกับการควบคุมตัวระหว่างคดีโดยตรง กรณีจึงจำเป็นที่รัฐต้องเอาตัวบุคคลไว้ในอำนาจรัฐ การเอาตัวบุคคลไว้ในอำนาจรัฐมิใช่เอาตัวบุคคลไว้เพื่อความสะดวกในการปฏิบัติหน้าที่แต่ต้องเป็นการเอาตัวไว้เพราะความจำเป็น¹³ ในส่วนนี้จะกล่าวถึง 2 ประเด็น คือ

2.1.2.1 จุดมุ่งหมายและความสำคัญของการควบคุมตัว¹⁴

ในการดำเนินคดีอาญาในปัจจุบัน แม้ผู้ถูกกล่าวหาจะเป็นประธานในคดีแต่การใช้มาตรการบังคับของรัฐกับผู้ถูกกล่าวหา ก็ยังมีความจำเป็น เพราะหากรัฐไม่อาจใช้มาตรการบังคับกับผู้ถูกกล่าวหาได้ การดำเนินคดีอาญาของรัฐก็ไม่สามารถกระทำได้หรือยากต่อการที่รัฐจะดำเนินคดีกับผู้ถูกกล่าวหา นั้น การควบคุมตัวระหว่างคดีจึงอาจมีความจำเป็นที่ต้องกระทำ

การควบคุมตัวระหว่างคดีกับการเรียกและการจับเป็นเรื่องเดียวกัน กล่าวคือ การที่ต้องเรียกผู้ถูกกล่าวหา ก็เพราะกรณีมีความจำเป็นต้องได้ตัวผู้ถูกกล่าวหา มาเพื่อการอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะ เช่น เพื่อสอบสวนปากคำผู้ต้องหา และเมื่อได้ทำการสอบสวนแล้วตามปกติก็ต้องปล่อย

¹⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 120.

¹¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 165.

¹² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 172.

¹³ *อำนาจรัฐในการควบคุมตัวบุคคลตามกฎหมายลักษณะพิเศษ* (น. 12). เล่มเดิม.

¹⁴ แหล่งเดิม.

ตัวผู้ต้องหาขึ้นไป และการที่ต้องจับบุคคลใดบุคคลหนึ่งก็เพราะกรณีอาจมีความจำเป็นต้องเอาตัวบุคคลผู้นั้นมาไว้ในอำนาจรัฐ และเมื่อมีความจำเป็นต้องเอาตัวบุคคลผู้นั้นไว้ในอำนาจรัฐไม่มีหรือหมดไปในภายหลังก็ต้องปล่อยตัวผู้ถูกจับนั้นไปเช่นเดียวกัน

การควบคุมตัวระหว่างคดีจะต้องเกิดจากความจำเป็นในแง่ที่ว่าหากไม่ควบคุมหรือขังผู้ต้องหาไว้ในระหว่างการดำเนินคดีของเจ้าพนักงานหรือการพิจารณาคดีของศาลแล้วแต่กรณีจะไม่อาจกระทำได้นั้น ตามปกติหากมีความจำเป็นเมื่อมีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้นั้นจะหลบหนีหรือมีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้นั้นจะไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐาน หรือมีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้นั้นจะไปก่อเหตุอันตรายประการอื่น

การควบคุมตัวระหว่างคดี คือ การจำกัดเสรีภาพในร่างกายหรือเสรีภาพในการเคลื่อนไหวเปลี่ยนที่ทางของผู้ถูกกล่าวหาเพื่อเป็นหลักประกันสำหรับรัฐในการดำเนินคดีขึ้นกำหนดคดีหรือการดำเนินคดีชั้นบังคับคดี

2.1.2.2 จุดมุ่งหมายของการควบคุมตัวระหว่างคดี¹⁵

จุดมุ่งหมายหลักของการควบคุมตัวระหว่างคดี คือ เพื่อให้การสอบสวนดำเนินไปได้โดยเรียบร้อย เพื่อประกันการมีตัวของผู้ต้องหาหรือจำเลย ส่วนจุดมุ่งหมายเพื่อประกันการบังคับโทษนั้นเป็นเพียงจุดมุ่งหมายรองเพราะกรณีอาจไม่มีการบังคับโทษในคดีนั้นเลยก็ได้แม้ศาลจะพิพากษาว่าจำเลยได้กระทำความผิด กรณีศาลพิพากษาให้รอกำหนดโทษหรือรอกำหนดโทษจำเลยไว้

โดยหลักแล้วเจ้าพนักงานและศาลต้องปล่อยตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไปเสมอจะควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ได้ก็เฉพาะกรณีจำเป็นเท่านั้นเพราะกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานอกจากจะเป็นกฎหมายที่กำหนดอำนาจหน้าที่ของรัฐในการรักษาความสงบเรียบร้อยแล้วยังเป็นกฎหมายคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลด้วย ดังนั้นการควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ระหว่างคดีจึงเป็นข้อยกเว้น

ทางปฏิบัติมีการแยกการควบคุมและการขังกับการจับออกห่างจากกัน กล่าวคือ กรณีใดจับได้หรือไม่ก็จะดูเฉพาะเรื่องการจับ และหลังจากจับได้แล้วการควบคุมหรือขังก็จะตามมาโดยอัตโนมัติ โดยเกือบจะไม่พิจารณากันอีกต่อไปว่าการควบคุมหรือขังต่อไปหลังจากการจับนั้นกระทำเพื่ออะไรตามบทบัญญัติมาตรา 87 กฎหมายใช้ถ้อยคำ “มีเหตุจำเป็นเพื่อทำการสอบสวนหรือการฟ้องคดี” กรณีจึงทำให้การตีความกฎหมายขาดการพิจารณากฎหมายอย่างเป็นระบบ คือ มิได้คำนึงถึงหลัก “การตีความตามความสัมพัทธ์อย่างเป็นระบบของกฎหมาย” (Systematische Auslegung หรือ Systematische interpretation) กรณีจึงทำให้ทางปฏิบัติดังกล่าวนี้เป็นประหนึ่งว่า

¹⁵ แหล่งเดิม. (น. 14).

การควบคุมหรือขังได้กระทำไปเพื่อความสะดวกของเจ้าพนักงานซึ่งทางปฏิบัติไม่ถูกต้องเป็นอย่างยิ่ง ทั้งมาตรการคุ้มครองสิทธิที่พอมืออยู่ในมาตรา 90 ก็ไม่ได้ถูกนำมาใช้อีกด้วย¹⁶

เหตุจำเป็นเพื่อทำการสอบสวนหรือการฟ้องคดี ก็คือเหตุอันเกี่ยวเนื่องกับจุดมุ่งหมายของการควบคุมตัวระหว่างคดีไม่ว่าจะเป็นเหตุเพื่อให้การสอบสวนดำเนินไปได้โดยเรียบร้อย หรือเพื่อประกันการมีตัวของผู้ต้องหาหรือจำเลย หรือเพื่อประกันการบังคับโทษนั่นเองหรือเหตุในการออกหมายจับหรือเหตุในการออกหมายขังตามรัฐธรรมนูญ กล่าวคือหากจุดมุ่งหมายของการควบคุมตัวระหว่างคดีตกไปก็ต้องปล่อยตัวผู้ต้องหา

ในระบบการดำเนินคดีอาญานั้นมีความจำเป็นที่รัฐต้องเอาตัวบุคคลผู้กระทำความผิดไว้ในอำนาจรัฐ แม้ตัวผู้กระทำความผิดซึ่งเป็นผู้ถูกกล่าวหาจะเป็นประธานในคดีแต่การใช้มาตรการบังคับ (Compulsory measures) ซึ่งเป็นเครื่องมือในการดำเนินคดีอาญาของรัฐกับผู้ถูกกล่าวหาที่ยังมีความจำเป็นเพราะหากรัฐไม่อาจใช้มาตรการบังคับกับผู้ถูกกล่าวหาได้เลยแล้วการดำเนินคดีอาญาของรับยอมไม่อาจกระทำได้ หรือยากต่อการที่รัฐจะดำเนินคดีกับผู้ถูกกล่าวหาได้เลยแล้วการดำเนินคดีอาญาของรัฐก็ยอมไม่อาจกระทำได้ หรือยากต่อการที่รัฐจะดำเนินคดีกับผู้ถูกกล่าวหาที่นั้นความจำเป็นที่อาจเป็นการสอบปากคำผู้ต้องขัง การมีตัวผู้ต้องขังมาศาล หรือการพิจารณาคดีของศาลโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย¹⁷ โดยเป็นการควบคุมในระหว่างการสอบสวนของเจ้าพนักงานหรือการขังโดยศาลเป็นผู้สั่งจึงเรียกกระบวนการนี้ว่า “การควบคุมตัวระหว่างคดี”¹⁸

มาตรการบังคับในการดำเนินคดีมีอยู่หลายประการไม่ว่าจะเป็นการเรียก การจับ การควบคุม การขัง ซึ่งเหล่านี้โดยปกติต้องมีหมายอาญา กล่าวคือ หมายอาญาเป็นเครื่องแสดงอำนาจถึงการใช้มาตรการบังคับ ซึ่งนอกเหนือจากการบังคับโทษอาญาโดยจำคุกแล้วในส่วนของมาตรการบังคับที่มีผลต่อกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษและเป็นเครื่องมือทางกฎหมายที่ใช้กับผู้ต้องขังก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุดโดยตรง คือ การขังเพราะเมื่อมีการออกหมายขังโดยศาลและส่งตัวผู้ถูกกล่าวหาไปเรือนจำ ในระหว่างนั้นการที่จะปฏิบัติต่อบุคคลดังกล่าวก็ต้องเป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษ ประกอบกับการดำเนินการทางคดีตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยที่การขังนั้นเป็นการควบคุมตัวผู้ถูกกล่าวหาไว้ระหว่างคดีโดยอาศัยอำนาจของศาล และในการที่ศาลจะขังผู้ถูกกล่าวหาจำเป็นต้องออกหมาย การควบคุมตัวระหว่างคดีโดยการขังมีความจำเป็นเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย 3 ประการ คือ

¹⁶ แหล่งเดิม. (น. 15).

¹⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 120, มาตรา 165, มาตรา 172.

¹⁸ จาก *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา* (น. 337-338), โดย คณิต ฅ นคร ก, 2546, กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน.

1) เพื่อให้การสอบสวนดำเนินไปได้โดยเรียบร้อยซึ่งในการสอบสวนดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหาคนใดคนหนึ่งนั้น ถ้ามีความจำเป็นเพื่อให้การสอบสวนดำเนินไปได้โดยเรียบร้อยรัฐอาจจำต้องควบคุมตัวผู้ต้องขังนั้นไว้ก่อนเพื่อประโยชน์ในการสอบสวนเพราะหากไม่มีการสอบสวนหรือการสอบสวนไม่อาจกระทำไปได้การฟ้องผู้ต้องหาในกรณีที่พนักงานอัยการเห็นสมควรให้สั่งฟ้องก็ไม่อาจจะทำได้ โดยเหตุจำเป็นที่จะต้องควบคุมผู้ต้องหาเอาไว้เพื่อการมีตัวสำหรับทำการสอบสวน หรือเมื่อได้มีการสอบสวนผู้ต้องหาแล้วก็อาจมีความจำเป็นต้องควบคุมตัวต่อไปอีกเพราะอาจจะไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐานหรืออาจก่อเหตุร้ายประการอื่นเพื่อที่จะหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษทำให้เกิดความเสียหายแก่การสอบสวนคดีเพราะข้อเท็จจริงได้ถูกบิดเบือนไป

2) เพื่อประกันการมีตัวของผู้ต้องหาหรือจำเลย ซึ่งในการพิจารณาคดีอาญานั้น โดยหลักแล้วจำเป็นที่จะต้องกระทำโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย¹⁹ เพื่อเปิดโอกาสให้จำเลยสามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่อันเป็นหลักประกัน “สิทธิที่จะอยู่ร่วมในการดำเนินคดีอาญา” ของจำเลย ซึ่งทำให้จำเลยต้องมีตัวผู้ต้องหาไว้ตลอดการพิจารณาของศาล เพราะฉะนั้นหากศาลเห็นว่ามีความจำเป็นถ้าไม่ควบคุมตัวไว้จำเลยอาจหลบหนีไประหว่างการพิจารณาคดีศาลจำเป็นต้องขังจำเลยเอาไว้

3) เพื่อประกันการบังคับโทษ ซึ่งในกรณีที่ศาลพิพากษาขังจำเลยในระหว่างคดีที่ยังไม่ถึงที่สุดได้เนื่องจากโจทก์ยังสามารถที่จะอุทธรณ์หรือฎีกาต่อไปได้ตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนดเพื่อป้องกันความบกพร่องในการวินิจฉัยและสั่งคดีของศาลซึ่งก็มีความเป็นไปได้ว่าศาลอาจกลับคำพิพากษาของศาลล่างและพิพากษาลงโทษจำเลย ดังนั้นถ้าเหตุอันควรเชื่อว่าหากปล่อยตัวจำเลยไปจำเลยอาจหลบหนีไปเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกบังคับโทษ ประกอบกับตามกฎหมายอาญาของไทยยังคงยอมรับให้มีอายุความการลงโทษทำให้จำเลยมีทางเลือกที่จะหลบหนีไปจนกว่าจะพ้นอายุความลงโทษศาลก็จะขังจำเลยเพื่อประกันการบังคับโทษได้และการขังจำเลยในชั้นตอนนี้ถือว่าเพื่อสนองจุดมุ่งหมายของการบังคับโทษ การควบคุมตัวจำเลยไว้ในกรณีที่ศาลพิพากษาขังจำเลยจึงเป็นกรณีของการควบคุมเพื่อประกันการบังคับโทษ

ดังนั้นในการที่รัฐจะเอาตัวผู้ถูกกล่าวหาไว้ในอำนาจรัฐโดยใช้วิธีการขังนั้นจะสามารถทำได้ต่อเมื่อมีความจำเป็นเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมาย 3 ประการนี้เท่านั้น การเรียกและการจับหาใช้เหตุที่ก่อให้เกิดอำนาจควบคุมตัวระหว่างคดีแก่เจ้าพนักงานหรือศาลได้โดยอัตโนมัติไม่ การควบคุมตัวระหว่างคดีจะต้องเกิดจากความจำเป็นในแง่ที่ว่าหากไม่ควบคุมตัวหรือขังผู้ถูกกล่าวหาไว้จะทำให้การดำเนินคดีอาญาไม่อาจกระทำได้นั้น มิใช่ว่าเจ้าพนักงานหรือศาลจะอ้างเหตุใด ๆ ก็ได้เพื่อจำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคลเพราะถ้าเป็นเช่นนั้นการใช้มาตรการบังคับก็กลายเป็นว่าไปเพื่อจำกัด

¹⁹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 172.

สิทธิเสรีภาพของบุคคลเพราะถ้าเป็นเช่นนั้นการใช้มาตรการบังคับก็กลายเป็นว่าเป็นไปเพื่อจำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคลเพราะถ้าเป็นเช่นนั้นการใช้มาตรการบังคับก็กลายเป็นว่าเป็นไปเพื่อประโยชน์หรือให้ความสะดวกของฝ่ายรัฐแต่เพียงฝ่ายเดียวโดยมิได้คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นแก่ประชาชนในระหว่างที่ถูกดำเนินคดีอาญา ดังนั้นการควบคุมตัวระหว่างคดีนั้นแท้จริงแล้วจึงเป็นเรื่องของข้อยกเว้นที่กฎหมายให้อำนาจในอันที่จะจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชน ซึ่งโดยหลักการพื้นฐานที่ยอมรับกันทั่วไปแล้วเหตุจำเป็นในการเอาตัวบุคคลไว้ในอำนาจรัฐ โดยการบังคับต้องมาจากสาเหตุ คือ เพื่อป้องกันมิให้หลบหนีหรือป้องกันมิให้ยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐานและมีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้นั้นจะไปก่อเหตุอันตรายประการอื่น ถ้ามีเหตุอันควรสงสัยหรือเชื่อได้ว่าผู้ถูกกล่าวหาจะมีพฤติกรรมเช่นนั้นอันจะส่งผลกระทบต่ออุดมมุ่งหมายการเอาตัวไว้ดังกล่าวรัฐก็อาจจะควบคุมตัวผู้ถูกกล่าวหาไว้ก็ได้

2.2 กฎหมายบังคับโทษกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา²⁰

เมื่อพิจารณากระบวนการยุติธรรมทางอาญาทั้งระบบประกอบกับภารกิจของกฎหมายอาญา พบว่า กฎหมายอาญาสารบัญญัติจะทำหน้าที่เป็นกติกาสังคมที่คนในสังคมทุกคนต้องเคารพ และต้องไม่กระทำตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ ดังนั้นบุคคลต้องรับโทษในทางอาญาได้ก็ต่อเมื่อกฎหมายอาญาได้บัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ เมื่อมีการกระทำความผิดอาญา กฎหมายอาญาจะมีผลบังคับได้จริงก็ต้องอาศัยกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในการดำเนินการตั้งแต่ชั้นสอบสวนฟ้องร้องและในชั้นพิจารณาพิพากษาและบังคับโทษ ในขั้นตอนของการบังคับโทษจำคุกหากแต่จะดำเนินการตามคำพิพากษาของศาลให้จำคุกเป็นระยะเวลาเท่านั้นเท่านั้นเพียงแค่นั้น ไม่มีสิ่งใดเป็นหลักประกันได้ว่าผู้ถูกดำเนินการบังคับโทษจำคุกตามหมายจำคุกจากศาลตามระยะเวลาที่ศาลกำหนดโทษนั้น จะมีความเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นหรือไม่และจะไม่ไปกระทำความผิดอีกหรือไม่ อันจะยังให้เกิดสัมฤทธิ์ผลตามภารกิจในการคุ้มครองสังคม ภารกิจในการปราบปรามและในการป้องกันการกระทำความผิด และภารกิจในการคุ้มครองคุณธรรมทางกฎหมาย และการคุ้มครองคุณภาพของการกระทำ ดังที่ได้กำหนดเป็นภารกิจหลักที่สำคัญของกฎหมายอาญา หรือเป็นภารกิจของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาอย่างแท้จริง

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาไม่มีหรือขาดกระบวนการบังคับโทษที่มีประสิทธิภาพ เมื่อกระบวนการขั้นตอนของระบบทำการตรวจสอบความจริงแท้ได้แล้วว่าบุคคลที่เป็นจำเลย

²⁰ จาก *กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก* (น. 85-86), จาก ธาณี วรภัทร์ ก, 2553, กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน.

กระทำความผิดจริงหรือเป็นอาชญากร การจำคุกบุคคลดังกล่าวไว้ตามระยะเวลาที่ไม่สามารถเป็นหลักประกันได้ว่าบุคคลนั้นเมื่อพ้นโทษออกไปจากเรือนจำแล้วจะไม่กระทำความผิดอีก ขณะเดียวกันการอยู่ร่วมกันนาน ๆ ก็จะเกิดการซึมซับและเรียนรู้พฤติกรรมซึ่งกันและกันจนเกิดเป็นมหาวิทยาลัยที่สร้างอาชญากรรมออกสู่สังคม ซึ่งเป็นอันตรายต่อคนในสังคมมาก กับทั้งยังทำให้กระบวนการยุติธรรมในส่วนอื่น ๆ เช่น ตำรวจ อัยการ และศาล ฯลฯ ต้องทำงานมากขึ้นทำงานซ้ำกับบุคคลเดิม ต้องเสียเวลา เสียงบประมาณเพิ่มมากขึ้นอย่างสูญเปล่ากับทั้งปริมาณอาชญากรก็จะมามากขึ้น

กฎหมายบังคับโทษในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา กฎหมายบังคับโทษจำคุกเป็นส่วนหนึ่งในระบบของกฎหมาย ดังนั้น กฎหมายบังคับโทษจำคุกจึงมีบทบาทและมีความสำคัญในการส่งเสริมภารกิจของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

กระบวนการยุติธรรมทางอาญา เป็นเรื่องที่ถูกกฎหมายหลักสามส่วนที่ต้องทำงานร่วมกันอย่างเป็นกระบวนการหรือเป็นระบบต่อกัน ในกระบวนการเดียวกันแต่มีบทบาทหน้าที่แตกต่างกัน บนพื้นฐานความสัมพันธ์ทางกฎหมายที่ต่อเชื่อมกันและขับเคลื่อนด้วยองค์กรหลายองค์กรในบทบาทที่แตกต่างกันในวัตถุประสงค์ของกระบวนการเดียวกัน จึงเรียกว่า กระบวนการยุติธรรมทางอาญา ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทย มีกฎหมายหลัก ๆ ที่สำคัญ 3 ส่วน ดังนี้

กฎหมายอาญาวิธีสบัญญัติ จะเป็นกฎหมายที่มีภารกิจในการคุ้มครองการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคม มีภารกิจในการปราบปรามและในการป้องกันการกระทำความผิด รวมตลอดทั้งคุ้มครองคุณธรรมทางกฎหมายและในการคุ้มครองคุณภาพของการกระทำ ได้แก่ ประมวลกฎหมายพระราชบัญญัติที่มีโทษทางอาญา เป็นต้น

กฎหมายอาญาวิธีสบัญญัติ มีวัตถุประสงค์มุ่งที่จะพิสูจน์ค้นหาความจริง และทำให้กฎหมายอาญามีผลบังคับได้อย่างจริงจัง ได้แก่ กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

กฎหมายอาญาบังคับโทษ มีภารกิจในการบังคับโทษผู้กระทำความผิดตามคำพิพากษาให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการลงโทษและการบังคับโทษ โดยมุ่งแก้ไขเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมชั่วของบุคคลและคืนคนดีสู่สังคม ได้แก่ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

เมื่อกฎหมายทั้งสามส่วนทำงานอย่างถูกต้องสมบูรณ์ ความมีประสิทธิภาพของภารกิจของกฎหมายอาญาก็จะเกิดขึ้นอย่างครบถ้วนสมบูรณ์เช่นกัน กล่าวคือ คนกระทำความผิดจริงต้องถูกบังคับโทษ คนบริสุทธิ์ได้รับอิสรภาพ ดังนั้น บทบาทของกฎหมายบังคับโทษในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาจึงเป็นเรื่องของการแก้ไขมนุษย์ที่ได้พิสูจน์แล้วโดยกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในภาคของวิธีสบัญญัติว่าได้กระทำความผิดจริง ในระหว่างเวลาที่อยู่ในเรือนจำมีวิธีการ

ขั้นตอนในการปรับปรุงแก้ไขฟื้นฟูในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้ผู้กระทำความผิดไม่กลับไปกระทำความผิดอีกในภายหลังเมื่อปล่อยตัวบุคคลนั้นออกสู่สังคม

2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์กับสิทธิของผู้ต้องขัง

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 บัญญัติรับรองเรื่อง “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” และสิทธิเสรีภาพของประชาชนไว้อย่างชัดเจนและครอบคลุมมากขึ้น ซึ่งการรับรองและคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพของบุคคลไว้ในรัฐธรรมนูญเช่นนี้ย่อมหมายความรวมถึงการรับรองและคุ้มครองศักดิ์ สิทธิเสรีภาพของผู้ต้องขังซึ่งมีฐานะเป็นพลเมืองคนหนึ่งด้วย ดังนั้นจึงจะทำการศึกษาความหมายและสถานะตามลำดับ ดังนี้

2.3.1 ความหมายและสถานะของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

เมื่อพิจารณาปณิญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน พบว่าสิ่งที่ปณิญาฯ มุ่งคุ้มครอง คือ “สิทธิมนุษยชน” โดยอ้างถึง “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ในฐานะที่เป็นวัตถุประสงค์หนึ่งในการคุ้มครองสิทธิของมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน²¹ จึงต้องทำความเข้าใจถึงความหมายของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และกรณีที่บุคคลจะอ้างถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของตนเพื่อให้ได้รับการคุ้มครองตามหลักสิทธิมนุษยชนได้ทุกกรณีหรือไม่

ในปัจจุบันยังไม่นิยามของคำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ใดที่จะได้รับการยอมรับเป็นการทั่วไปแต่มีความพยายามของนักนิติศาสตร์และคำพิพากษาของศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธรัฐเยอรมันที่ให้ความหมายของคำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” (Human Dignity) ไว้ว่า หมายถึงคุณค่าที่มีลักษณะเฉพาะและเป็นคุณค่าที่มีความผูกพันอยู่กับความเป็นมนุษย์ทุกคน โดยไม่จำต้องคำนึงถึงเพศ เชื้อชาติ ศาสนา วัย หรือคุณสมบัติของบุคคลนั้น โดยคุณค่าของมนุษย์ดังกล่าวมีความมุ่งหมายเพื่อให้มนุษย์มีอิสระในการพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคลนั้น ภายใต้ความรับผิดชอบของตนเอง โดยถือว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นคุณค่าที่ไม่อาจล่วงละเมิดได้²²

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จึงเป็นคุณค่าทั่วไปที่อยู่เหนือความเป็นส่วนตัวของบุคคลหนึ่งบุคคลใดเป็นการเฉพาะ โดยเป็นส่วนประกอบพิเศษที่มีอยู่ในตัวมนุษย์โดยธรรมชาติและมี

²¹ จาก การอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามมาตรา 28 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 (รายงานผลการวิจัย) (น. 22), โดย อุดม รัฐอมฤต, นพนิธิ สุริยะ และบรรเจิด สิงคะเนติ, 2544, กรุงเทพมหานคร: นานาสีพิมพ์.

²² จาก หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 (น. 86), โดย บรรเจิด สิงคะเนติ ก, 2543, กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน.

ความสำคัญต่อตัวบุคคล เนื่องจากมนุษย์โดยธรรมชาติแล้วมีความแตกต่างจากสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ดังนั้น ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือความเป็นคน จึงมีอยู่เฉพาะตัวมนุษย์เท่านั้น

ในปัจจุบัน ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นศีลธรรมขั้นสูง และเป็นหลักประกันการดำเนินชีวิตของสมาชิกในสังคม²³ ที่มนุษย์จะได้รับการปฏิบัติต่อบุคคลอื่น โดยไม่ถูกลดคุณค่าของความเป็นคนลง เพราะการที่มนุษย์ผู้หนึ่งได้กระทำการอันเป็นการลดคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ของบุคคลอื่นลงถือว่าการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์²⁴ หรือในกรณีที่รัฐใช้อำนาจกระทำการใดในลักษณะที่ทำให้มนุษย์ถูกลดคุณค่าลงกลายเป็นเพียงวัตถุแห่งการกระทำของรัฐไม่ใช่เป้าหมายในการดำเนินการของรัฐ การกระทำของรัฐเช่นนี้ย่อมเป็นการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เช่นกันและย่อมส่งผลให้การดำเนินการของรัฐนั้น ๆ ขัดกับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ²⁵

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ประกอบด้วยรากฐานสำคัญ 2 ประการ

ประการแรก คือ “สิทธิในชีวิตและร่างกาย” เป็นสิทธิที่ติดตัวปัจเจกบุคคลมาตั้งแต่เกิดและไม่อาจถูกพรากไปจากบุคคลนั้นได้ เพราะสิทธิในชีวิตและร่างกายเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ และเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่แสดงให้เห็นว่ามนุษย์มีอิสระในการกำหนดตนเองได้ตามเจตจำนงที่ตนประสงค์ ทำให้บุคคลทุกคนต้องเคารพในสิทธิของบุคคลอื่น

ประการที่สอง คือ “สิทธิในความเสมอภาค” เป็นการแสดงว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกัน ฉะนั้นมนุษย์ต้องมีหลักประกันในเรื่องหลักความเสมอภาค มิฉะนั้นอาจได้รับการปฏิบัติอย่างไม่เท่าเทียมกันกับบุคคลอื่น ๆ ในสังคม หรืออาจถูกเลือกปฏิบัติจากผู้ใช้อำนาจรัฐ สิทธิทั้งสองประการจึงเป็นรากฐานสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่จะทำให้บุคคลนั้นสามารถดำรงตนอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรีอย่างแท้จริง²⁶

ประเทศเสรีประชาธิปไตย ต่างยึดมั่นในคำสอนของลัทธิปัจเจกชนนิยมที่ว่า “มนุษย์ทุกคนเกิดมามีศักดิ์ศรี” ศักดิ์แห่งความเป็นมนุษย์ซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรมโดยจะปรากฏให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมในรูปของความสามารถของมนุษย์ในอันที่จะกำหนดชะตากรรมของตนได้ด้วยตนเอง และมนุษย์แต่ละคนจะมีความสามารถเช่นนี้เมื่อมี “แดนแห่งเสรีภาพ” (Sphere of Individual Liberty) โดยภายในดินแดนแห่งเสรีภาพของตน บุคคลสามารถที่จะคิดหรือกระทำการใด ๆ ได้อย่างอิสระ ปราศจากการแทรกแซงของบุคคลอื่นโดยเฉพาะผู้ใช้อำนาจรัฐ

²³ หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 (น. 41-42).
เล่มเดิม.

²⁴ แหล่งเดิม. (น. 28-29)

²⁵ หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 (น. 96). เล่มเดิม.

²⁶ แหล่งเดิม. (น. 87).

ดังนั้นรัฐธรรมนูญของรัฐเสรีประชาธิปไตยทุกรัฐจึงบัญญัติขึ้นเพื่อรับรองและคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของปัจเจกชนไว้โดยชัดแจ้งหรือโดยปริยาย และให้การรับรองคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพด้านต่าง ๆ ที่มนุษย์พึงมี²⁷ ซึ่งรัฐธรรมนูญของไทยบัญญัติรับรองคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้อย่างชัดเจนในมาตรา 4 มาตรา 26 และมาตรา 28 จึงถือได้ว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นคุณค่าหรือวัตถุประสงค์ในทางกฎหมายอย่างหนึ่งที่ได้รับรองคุ้มครองแยกต่างหากจากสิทธิและเสรีภาพแล้ว นอกจากนี้ยังถือว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นรากฐานของสิทธิและเสรีภาพทั้งปวงด้วยเพราะโดยสภาพพื้นฐานแล้วสิทธิและเสรีภาพต่าง ๆ เป็นเพียงผลของการรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์²⁸

2.3.2 แนวความคิดในการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แก่ผู้ต้องขัง

การรับรองและคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังมีความเป็นมานับแต่ยุคสมัยของการเรียกร้องอิสรภาพในประเทศตะวันตกและมีการเรียกร้องให้ได้มาซึ่งสิทธิพลเมือง (Civil right) โดยสิทธิผู้ต้องขังถือเป็นสิทธิพลเมืองอย่างหนึ่งที่มีการเรียกร้องและทำให้ได้มาด้วยเหตุผลที่ว่า การที่ผู้ต้องขังต้องถูกแยกตัวออกจากสังคมปกติ ทำให้เขาถูกจำกัดเสรีภาพต่าง ๆ และทำให้เกิดปัญหาในเรื่องของความถูกต้องชอบธรรม ความพอดีในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ความทุกข์ทรมานที่ผู้ต้องขังได้รับจากการถูกจำกัดสิทธิต่าง ๆ ตามกฎหมาย

สิ่งเหล่านี้นำไปสู่การเรียกร้องให้ตระหนักถึงการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังอันเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน (basic human right) รวมทั้งเรียกร้องให้มีการรับรองสิทธิตามกฎหมายที่บุคคลนั้นพึงได้รับด้วย²⁹ เพราะแม้ว่าผู้ต้องขังจะเป็นบุคคลที่ถูกจำกัดเสรีภาพและต้องสูญเสียสิทธิบางประการไปจากการถูกลงโทษ แต่ยังมีสิทธิบางประการในฐานะที่เป็นมนุษย์ที่ไม่อาจถูกจำกัดหรือล่วงละเมิดได้ รัฐจึงควรคุ้มครองสิทธิในส่วนนี้ด้วย

นอกจากนี้การเรียกร้องให้คุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังยังเกิดขึ้นเนื่องจากการพัฒนาแนวความคิดในเรื่องสิทธิมนุษยชนซึ่งเป็นสิทธิที่มีมาตั้งแต่สมัยกรีกและโรมันในรูปของสิทธิธรรมชาติ (Natural right) โดยมีแนวความคิดว่า “มนุษย์เกิดมาเท่าเทียมกันและพระเจ้าเป็นผู้สร้าง

²⁷ จาก *สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540* (น. 13-14), โดย วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, 2543, กรุงเทพมหานคร: เดือนตุลา.

²⁸ *หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540* (น. 93), เล่มเดิม.

²⁹ จาก *สิทธิของผู้ต้องขัง* (เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายเกี่ยวกับงานราชทัณฑ์หน่วยที่ 9-15) (น. 50), โดย กุมพล พลวัน ข, 2539, นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

มนุษย์ขึ้นมาได้ให้สิทธิบางอย่างแก่มนุษย์” สิทธิเหล่านี้จึงไม่อาจโอนกันได้และไม่มีใครล่วงละเมิดได้ และรัฐทั้งหลายจะต้องทำทุกอย่างเพื่อให้มนุษย์มีสิทธิเหล่านี้เพิ่มเติมที่³⁰

สิทธิธรรมชาติที่บุคคลทุกคนพึงมีเช่นเดียวกันนี้ก็คือสิทธิพื้นฐานของพลเมือง ซึ่งต่อมาเรียกสิทธิประเภทนี้ว่า “สิทธิมนุษยชน” (human right) อันครอบคลุมถึงสิทธิของผู้ต้องขัง³¹

สิทธิมนุษยชนจึงเป็นคุณลักษณะประจำตัวของมนุษย์ทุกคนในฐานะที่เกิดมาเป็นมนุษย์³² และเป็นสิ่งจำเป็นมิใช่เพียงเพื่อการมีชีวิตอยู่ แต่เพื่อการดำรงชีวิตที่มีศักดิ์ศรี กล่าวคือ เพื่อชีวิตที่มีคุณค่าสมกับความเป็นมนุษย์ (Life worthy of a human being)³³ ดังปรากฏการรับรองสิทธิมนุษยชนไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 ในคำปรารภตอนหนึ่งว่า “ศักดิ์ศรีและสิทธิที่มวลมนุษย์มีอยู่อย่างเท่าเทียมกันและที่มนุษย์ไม่อาจจะสละทิ้งไปเสียได้เป็นรากฐานของเสรีภาพ ความยุติธรรมและสันติภาพของโลก”

แสดงให้เห็นถึงการยอมรับในความเท่าเทียมกันของมนุษย์ทุกคนอันเป็นที่มาของการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในประเทศต่าง ๆ มากขึ้น ประกอบกับในปัจจุบันเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงแนวคิดเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการลงโทษจากเดิมที่ลงโทษเพื่อแก้แค้นทดแทนมาเป็นการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ที่จะแก้ไขและพัฒนาตัวผู้ต้องขัง โดยให้ความสำคัญและคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังมากยิ่งขึ้นด้วยการกำหนดหลักเกณฑ์ใหม่ ๆ ในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ฉะนั้นวัตถุประสงค์ของการลงโทษจึงเป็นสิ่งสำคัญหลักที่ทำให้แนวคิดในเรื่องการให้ความสำคัญคุ้มครองผู้ต้องขังเปลี่ยนแปลงไปตามวัตถุประสงค์ของการลงโทษที่สังคมนั้น ๆ ยึดถือเป็นหลักด้วย

ผู้ต้องขังซึ่งเป็นมนุษย์และพลเมืองของประเทศผู้หนึ่งจึงควรได้รับสิทธิต่าง ๆ เช่นเดียวกับประชาชนทุกคนตามที่กฎหมายกำหนดไว้ เนื่องจากสภาวะแห่งความมีศักดิ์ศรีของมนุษย์เช่นนี้ย่อมถือว่า “ดำรงอยู่ในมนุษย์ทุกคน” และไม่อาจถูกกลดรองหรือทำลายลงได้ ไม่ว่าจะโดยรัฐหรือโดยตัวของเขาเอง หมายความว่า แม้มนุษย์จะมีพฤติกรรมที่ดูไร้ศักดิ์ศรี ไร้คุณค่า (Undignified Behavior) ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเขายังดำรงอยู่มิได้ถูกกลดรองลงด้วย ดังนั้น

³⁰ แหล่งเดิม. (น. 48).

³¹ แหล่งเดิม. (น. 49).

³² สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ (น. 44). เล่มเดิม.

³³ จาก รัฐธรรมนูญ 2540 จากศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์สู่สัมมิกสิทธิมนุษยชน (น. 65), โดย จรัญ โฆษณานันท์, 2544, กรุงเทพมหานคร: นิติธรรม.

จึงต้องการพหุองค์ศรีศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิมนุษยชนของบุคคลที่เป็นผู้ต้องหา จำเลยหรือผู้ต้องขังในเรือนจำด้วยเช่นเดียวกัน³⁴

ในปัจจุบันมีการบัญญัติรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิของผู้ต้องขังไว้เป็นหลักสากลในสาส์นระหว่างประเทศต่าง ๆ ทั้งปฎิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง หลักการพื้นฐานว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ฯลฯ

สาส์นระหว่างประเทศเหล่านี้บัญญัติคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังไว้ในลักษณะเดียวกัน กล่าวคือ การยอมรับถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังในฐานะที่เขาเกิดมาเป็นมนุษย์ ว่าเขายังคงมีในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เช่นเดียวกับบุคคลอื่นทั่วไปทุกประการตลอดระยะเวลาต้องโทษ และยอมรับว่าผู้ต้องขังทุกคนจะต้องได้รับการปฏิบัติจากเจ้าหน้าที่เรือนจำอย่างมีมนุษยธรรมในทุก ๆ เรื่องทั้งการใช้เครื่องพันธนาการ สภาพความเป็นอยู่ในเรือนจำ วิธีการในการลงโทษ การควบคุมตัว การให้การรักษาพยาบาลในกรณีผู้ต้องขังเจ็บป่วย การไม่ถูกรุขานหรือได้รับการปฏิบัติต่อหรือลงโทษที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือต่ำช้าทารุณ เป็นต้น

นอกจากนี้สาส์นระหว่างประเทศยังบัญญัติให้ผู้ต้องขังยังมีสิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันตามกฎหมาย โดยไม่เลือกปฏิบัติ หรือโดยปราศจากการแบ่งแยกในเรื่องต่าง ๆ เช่น เชื้อชาติ ผิว เพศ ภาษาศาสนา ความคิดเห็นทางการเมืองหรือความคิดเห็นอื่นใด เผ่าพันธุ์ ทรัพย์สิน กำเนิดหรือสถานะอื่น ๆ ดังนั้น หากมีกรณีผู้ต้องขังซึ่งกระทำผิดในลักษณะเดียวกัน ภายใต้เงื่อนไขต่าง ๆ ที่เหมือนกัน ควรที่จะได้รับการปฏิบัติต่อหรือลงโทษตามที่กฎหมายบัญญัติไว้เหมือนกัน โดยไม่คำนึงถึงภูมิหลังของผู้ต้องขังเหล่านั้น

นอกจากสิทธิดังกล่าวข้างต้นแล้วยังมีการยอมรับว่าผู้ต้องขังมีสิทธิในการพัฒนา ศักยภาพของตนเองหรือสิทธิในการพัฒนา (Right to development) ในฐานะที่เป็นมนุษย์คนหนึ่ง บุคคลนั้นจึงอาจได้รับการพัฒนา ศักยภาพทั้งทางกายและจิตใจจากรัฐด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การได้รับการศึกษาอบรม การฝึกอาชีพ เป็นต้น³⁵

หลักการต่าง ๆ เหล่านี้เป็นที่ยอมรับของประเทศต่าง ๆ และนำมาใช้ปฏิบัติในประเทศของตน โดยการกำหนดให้ผู้ต้องขังได้รับสิทธิต่าง ๆ ที่จำเป็นและสำคัญต่อการดำรงชีวิตอยู่ในเรือนจำโดยมีลักษณะเช่นเดียวกันหรือใกล้เคียงกับบุคคลทั่วไปในสังคมที่ควรได้รับจากรัฐเท่าที่

³⁴ แหล่งเดิม. (น. 28-29).

³⁵ สิทธิของผู้ต้องขัง (เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายเกี่ยวกับงานราชทัณฑ์หน่วยที่ 9-15) (น. 58-59).
เล่มเดิม.

ไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงภายในเรือนจำ ซึ่งการทำให้สิ่งแวดล้อมในเรือนจำใกล้เคียงกับสังคมภายนอกจะส่งผลให้ผู้ต้องขังมีจิตใจ ความคิดและทัศนคติไปในทางที่ดีและสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมหลังพ้นโทษได้³⁶

อย่างไรก็ตามผู้ต้องขังในแต่ละประเทศจะมีสิทธิต่าง ๆ ตามที่กฎหมายกำหนดโดยมีขอบเขตแค่ไหนเพียงใดนั้นย่อมแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ระบบกฎหมายและวัตถุประสงค์ของการลงโทษที่แต่ละประเทศยึดถือเป็นหลักในการลงโทษผู้กระทำความผิด

2.3.3 ความหมาย และสถานะของ “สิทธิ” และ “เสรีภาพ”

“สิทธิ” (Right) หมายความว่า สิ่งที่ไม่มียุติธรรมซึ่งมีอยู่ในตัวมนุษย์มาตั้งแต่เกิดหรือกำหนดขึ้น โดยกฎหมายให้ได้รับประโยชน์ และมนุษย์เป็นผู้เลือกใช้สิ่งนั้นเองโดยไม่มีผู้ใดมาบังคับได้ ซึ่งไม่ว่าจะเป็นสิทธิประเภทใดไม่มีการบังคับว่าต้องใช้สิทธินั้นเสมอไป จะใช้หรือไม่ใช้สิทธิที่ตนมีอยู่ย่อมเป็นไปตามความสมัครใจของผู้ที่มีสิทธิดังกล่าว³⁷ ดังนั้นสิทธิจึงเป็นอำนาจที่กฎหมายรับรองให้แก่บุคคลในอันที่จะกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินหรือบุคคลอื่นหรือเรียกร้องให้บุคคลอื่นกระทำการ หรือละเว้นกระทำการบางอย่างเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตน³⁸

ส่วน “สิทธิตามรัฐธรรมนูญ” หมายถึง อำนาจตามรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายสูงสุดได้บัญญัติให้การรับรองคุ้มครองแก่ปัจเจกบุคคลในอันที่จะกระทำการใดหรือไม่กระทำการใด การให้อำนาจแก่ปัจเจกบุคคลดังกล่าวก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องต่อองค์กรรัฐไม่ให้แทรกแซงในขอบเขตสิทธิของตน ดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่ผูกพันองค์กรรัฐให้อำนาจรัฐที่จะต้องให้ความเคารพ ปกป้อง และคุ้มครองสิทธิตามรัฐธรรมนูญ เพื่อให้สิทธิตามรัฐธรรมนูญนั้นมีผลในทางปฏิบัติ³⁹

รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันได้บัญญัติรับรองสิทธิของประชาชนไว้เพิ่มขึ้นจากเดิมมาก ไม่ว่าจะเป็นสิทธิในทรัพย์สิน สิทธิในชีวิตร่างกาย สิทธิในการเลือกถิ่นที่อยู่ สิทธิในการนับถือ

³⁶ จาก *อาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา* (น. 270), โดย ชาย เสวิกุล, 2514, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

³⁷ จาก *การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในหมวด 3 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ในสิทธิมนุษยชนและสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทย* (โดยโครงการศูนย์กฎหมายสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา สาขาวิชานิติศาสตร์) (น. 25-26), โดย สกต สกตเดช, 2543, นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

³⁸ *สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ* (น. 21), เล่มเดิม.

³⁹ *หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540* (น. 47), เล่มเดิม.

ศาสนาและปฏิบัติตามความเชื่อในทางศาสนา เป็นต้น และรัฐต้องให้ความคุ้มครองต่อสิทธิของประชาชน โดยไม่ใช้อำนาจโดยมิชอบด้วยกฎหมาย ทำให้สิทธินั้นเสียไป

ส่วน“เสรีภาพ” (Liberty) คือ อำนาจของบุคคลในอันที่จะกำหนดตนเองหรืออำนาจที่บุคคลมีอยู่เหนือตนเอง อันได้แก่ ภาวะของมนุษย์ที่ไม่อยู่ภายใต้การครอบงำของผู้อื่น หรือภาวะที่ปราศจากการถูกหน่วงเหนี่ยวขัดขวาง บุคคลใดบุคคลหนึ่งย่อมมีเสรีภาพอยู่ตราบเท่าที่เขาไม่ถูกบังคับให้กระทำในสิ่งที่เขาไม่ประสงค์จะกระทำ และไม่ถูกหน่วงเหนี่ยวขัดขวางไม่ให้กระทำในสิ่งที่เขาประสงค์จะกระทำ และมีอำนาจเพียงเรียกร้องให้ผู้อื่นละเว้นจากการรบกวนขัดขวางการใช้เสรีภาพของตนเท่านั้น ไม่มีอำนาจตามกฎหมายที่จะเรียกร้องให้ผู้อื่นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งที่จะส่งเสริมการใช้เสรีภาพของตน⁴⁰ เช่น เสรีภาพในการติดต่อสื่อสาร เสรีภาพในทางความเชื่อของบุคคล เป็นต้น เสรีภาพจึงเป็นสิทธิอย่างหนึ่งที่จะกระทำการใด ๆ ได้อย่างอิสระเสรี ตราบเท่าที่ไม่กระทบกระทั่งสิทธิของผู้อื่น⁴¹

สิทธิและเสรีภาพมีความแตกต่างกันตรงที่ สิทธิเป็นอำนาจที่บุคคลใช้ในความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับบุคคลอื่น โดยการเรียกร้องให้ผู้อื่นกระทำการหรือละเว้นกระทำการอันหนึ่งอันใดให้เป็นประโยชน์แก่ตน ในขณะที่เสรีภาพเป็นอำนาจที่บุคคลนั้นมีอยู่เหนือตนเองในการตัดสินใจที่จะกระทำการหรือไม่กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดในสิ่งที่ตนไม่ประสงค์จะกระทำ และการมีอำนาจดังกล่าวย่อมก่อให้เกิดหน้าที่แก่ผู้อื่นที่จะละเว้นการกระทำใด ๆ ที่เป็นอุปสรรคขัดขวางต่อการใช้เสรีภาพนั้น

อย่างไรก็ตามผู้ทรงสิทธิเสรีภาพคงมีอำนาจตามกฎหมายแต่เพียงเรียกร้องให้ผู้อื่นละเว้นจากการรบกวนขัดขวางการใช้เสรีภาพของตนเท่านั้น ไม่มีอำนาจตามกฎหมายที่จะเรียกร้องให้ผู้อื่นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นการส่งเสริมการใช้เสรีภาพของตนหรือเอื้ออำนวยให้ตนใช้เสรีภาพได้สะดวกขึ้นแต่อย่างใด⁴²

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 บัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนไว้อย่างกว้างขวาง และเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ในเรื่องสิทธิมนุษยชนใหม่ทั้งหมด กล่าวคือ สิทธิเสรีภาพที่กฎหมายรับรองนั้นจะต้องมีการออกกฎหมายลำดับรองมารองรับอีกครั้งหนึ่ง แต่รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันจะบัญญัติรับรองสิทธิเสรีภาพต่าง ๆ ไว้อย่างกว้าง แล้วจึง

⁴⁰ สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ (น. 22). เล่มเดิม.

⁴¹ การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในหมวด 3 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ในสิทธิมนุษยชนและสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทย (โดยโครงการศูนย์กฎหมายสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา สาขาวิชานิติศาสตร์) (น. 26). เล่มเดิม.

⁴² สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ (น. 22-23). เล่มเดิม.

ปรับเปลี่ยนกฎหมายให้สอดคล้องกับสิทธิต่าง ๆ ที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ กฎหมายใดขัดต่อหลักการแห่งสิทธิมนุษยชนตามรัฐธรรมนูญย่อมใช้บังคับไม่ได้⁴³ อีกทั้งการใช้อำนาจขององค์กรของรัฐต้องคำนึงถึงและคุ้มครอง ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพตามที่บัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญ⁴⁴

บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญที่รับรองสิทธิและเสรีภาพจึงไม่ได้มีฐานะเป็นเพียง “คำประกาศอุดมการณ์” ของรัฐเท่านั้น แต่มีฐานะเป็นบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่มีผลใช้บังคับโดยตรงแก่องค์กรรัฐเหล่านั้น โดยไม่ต้องมีการตรากฎหมายระดับพระราชบัญญัติขึ้นมาใช้ขึ้นอีกชั้นหนึ่ง

ฉะนั้นเมื่อรัฐธรรมนูญรับรองและให้ความคุ้มครองเสรีภาพด้านใดด้านหนึ่ง ประชาชนย่อมใช้เสรีภาพนั้นได้ทันที องค์กรต่าง ๆ ของรัฐจะห้ามมิให้ราษฎรใช้เสรีภาพนั้นโดยอ้างว่ายังไม่มี การตราพระราชบัญญัติรับรองและกำหนดหลักเกณฑ์ เงื่อนไขและวิธีการใช้เสรีภาพนั้นขึ้นใช้บังคับไม่ได้ เว้นแต่สิทธิบางประการที่จำเป็นต้องตราพระราชบัญญัติกำหนดหลักเกณฑ์ เงื่อนไข และวิธีการใช้สิทธินั้นขึ้นใช้บังคับ เช่น สิทธิของผู้ยากไร้ที่จะได้รับการรักษาพยาบาลจากสถานบริการสาธารณสุขของรัฐโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย (รัฐธรรมนูญฯ มาตรา 52) บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญที่รับรองและให้ความคุ้มครองสิทธิเหล่านี้จึงผูกพันให้องค์กรรัฐตราพระราชบัญญัติ กำหนดหลักเกณฑ์ เงื่อนไข และวิธีการใช้สิทธิดังกล่าวขึ้นมาใช้บังคับด้วย⁴⁵ และโดยผลของรัฐธรรมนูญดังกล่าวทำให้ การบังคับโทษจำคุกต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญบัญญัติรับรองไว้

2.4 แนวคิดในการบังคับโทษจำคุกและวัตถุประสงค์ในการบังคับโทษ

กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษ เป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายที่มีส่วนสัมพันธ์และเกี่ยวเนื่องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายรวมเป็นอย่างเดียวกันคือ ความสงบเรียบร้อยของสังคมโดยรวม ดังนั้นการที่จะทำความเข้าใจถึงกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจึงจำเป็นที่จะต้องศึกษาถึงหลักกฎหมายอาญา กระบวนการยุติธรรมทางอาญา เพื่อให้เข้าใจถึงแนวคิด ทฤษฎีและวัตถุประสงค์ของการดำเนินกระบวนการพิจารณาทางอาญาทั้งระบบ ซึ่งจะช่วยให้

⁴³ จาก *พัฒนาการของสิทธิมนุษยชนในสิทธิมนุษยชนและสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทย* (โดยโครงการศูนย์กฎหมายสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา สาขาวิชานิติศาสตร์) (น. 22), โดย วิชัย ศรีรัตน์, 2543, นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา.

⁴⁴ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 มาตรา 26 และ มาตรา 27

⁴⁵ *สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ* (น. 27-29). เล่มเดิม.

ทราบแนวคิด ทฤษฎีและวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของกฎหมาย และสามารถนำแนวคิด ทฤษฎีดังกล่าวไปปรับปรุงหลักเกณฑ์และวิธีการในการบังคับโทษทางอาญาได้อย่างเหมาะสม

2.4.1 แนวคิดของกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษ

กฎหมายอาญาเป็นกฎหมายที่ถูกรัฐตราขึ้นมาเพื่อให้มีผลใช้บังคับแก่ประชาชนทุกคนในรัฐ โดยมุ่งหวังที่จะให้เกิดความสงบเรียบร้อย และศีลธรรมอันดีในการที่จะให้ประชาชนในรัฐอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างเป็นปกติสุข โดยการตรากฎหมายอาญานั้น รัฐจะต้องกำหนดการกระทำของบุคคลที่รัฐเห็นว่าก่อให้เกิดความไม่สงบเรียบร้อยขึ้นภายในสังคมให้เป็นความผิดไว้อย่างชัดเจนและจะต้องกำหนดโทษตามประมวลกฎหมายอาญาของประเทศไทยในปัจจุบันนี้มีอยู่เพียง 5 ประการ ประหารชีวิต จำคุก กักขัง ปรับ และริบทรัพย์สิน⁴⁶

สำหรับในส่วนของการดำเนินการเพื่อเอาตัวผู้กระทำความผิดอาญามาลงโทษนั้นระบบกฎหมายของทุก ๆ ประเทศจะกำหนดองค์กรตามกระบวนการยุติธรรม (Process of justice) เอาไว้ซึ่งโดยทั่วไปประกอบด้วย องค์กรตำรวจ (สำนักงานตำรวจแห่งชาติ) องค์กรอัยการ (สำนักงานอัยการสูงสุด) องค์กรศาลยุติธรรม และกรมราชทัณฑ์ ตามลำดับ แต่ในการศึกษาการดำเนินการกระบวนการพิจารณา ผู้ศึกษามักจะศึกษาขั้นตอนการดำเนินการพิจารณาตามที่เป็นบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งจะกำหนดอำนาจหน้าที่องค์กรตำรวจ อันเป็นการเสร็จสิ้นการดำเนินการกระบวนการพิจารณาในขั้นกำหนดโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดซึ่งมิได้ก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามหลักการและปรัชญาในการลงโทษผู้กระทำความผิดอย่างแท้จริง

คดีอาญาโดยปกติจะเริ่มเมื่อมีการกล่าวหาว่าได้มีการกระทำความผิดอาญา ซึ่งผู้กล่าวหาอาจเป็นเอกชนทั่วไปหรือเจ้าพนักงานก็ได้ ในกรณีเอกชนกล่าวหาต่อเจ้าพนักงานอื่นได้แก่ การร้องทุกข์หรือการกล่าวโทษ หรืออาจกล่าวหาต่อศาลโดยตรงเลยทีเดียวโดยไม่ผ่านเจ้าพนักงานเลยก็ได้ อันได้แก่ การฟ้องคดีอาญาโดยผู้เสียหาย

ตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในปัจจุบัน การเริ่มคดีอาญาโดยเจ้าพนักงานไม่ว่าจะเป็นการเริ่มตามคำร้องทุกข์ หรือคำกล่าวโทษ หรือเริ่มเองโดยพลการ มีการดำเนินการเป็นขั้น ๆ เริ่มต้นด้วยการดำเนินการของพนักงานสอบสวนแล้วต่อด้วยการดำเนินการของอัยการ กล่าวคือกฎหมายวิธีพิจารณาของเราในปัจจุบันแบ่งแยกความรับผิดชอบในการดำเนินคดีอาญาชั้นสอบสวนฟ้องร้องออกจากกัน แต่ในต่างประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศในภาคพื้นยุโรป ไม่มีการแบ่งแยกความรับผิดชอบเช่นนั้น แต่การดำเนินคดีอาญาชั้นสอบสวนฟ้องร้องทั้งหมดอยู่ในความรับผิดชอบของอัยการฝ่ายเดียว

⁴⁶ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 18.

ที่ว่า การดำเนินคดีอาญาชั้นสอบสวนฟ้องร้องทั้งหมดอยู่ในความรับผิดชอบของอัยการฝ่ายเดียว มิได้หมายความว่าอัยการจะเป็นผู้สอบสวนคดีเองทุกคดี แต่หมายความว่าพนักงานอัยการสามารถที่จะเข้าไปควบคุมดูแลได้ทุกคดีในกรณีจำเป็น กล่าวคือ เมื่อพนักงานสอบสวนหรือตำรวจทำการสอบสวนคดีใดตามความจำเป็นในเบื้องต้นไปแล้ว จะต้องรายงานผลการดำเนินการให้พนักงานอัยการทราบในทันทีเพื่อพนักงานอัยการจะได้มีโอกาสพิจารณาว่าจะสมควรเข้าไปกำกับดูแลหรือเข้าไปดำเนินการต่อไปด้วยตนเองหรือไม่

การดำเนินการสอบสวนคดีด้วยตนเองของพนักงานอัยการนั้น ตามปกติพนักงานอัยการจะกระทำเฉพาะคดีที่ยุ่งยากซับซ้อนหรือคดีสำคัญ ๆ เท่านั้น ส่วนคดีอาญาทั่วไป (General crime) ตามปกติพนักงานอัยการจะปล่อยให้พนักงานสอบสวนหรือตำรวจดำเนินการ คดีที่พนักงานอัยการสอบสวนจึงเป็นคดีอาญาพิเศษ (Special crime)

การดำเนินกระบวนการพิจารณาอาญาแบ่งออกได้เป็น 2 ขั้นตอนใหญ่ คือ การดำเนินคดีอาญาชั้นกำหนดคดี และการดำเนินคดีอาญาชั้นบังคับคดี จุดเชื่อมโยงการดำเนินคดีอาญาทั้งสองขั้นตอนดังกล่าวให้ต่อเนื่องกันคือ คำพิพากษาถึงที่สุดของศาล⁴⁷

(1) การดำเนินคดีอาญาชั้นกำหนดคดี

การดำเนินการทั้งหลายของเจ้าพนักงานเป็นการกระทำเพื่อยืนยันข้อกล่าวหา ซึ่งถ้าฟังได้โดยปกติเจ้าพนักงานก็จะฟ้องให้ศาลพิจารณาพิพากษาต่อไป และเมื่อได้มีการยื่นฟ้องแล้ว การดำเนินการทั้งหลายในศาลในคดีที่เจ้าพนักงานได้ฟ้องแล้วนั้น รวมทั้งคดีที่ผู้เสียหายฟ้อง ก็เป็นการกระทำเพื่อยืนยันข้อกล่าวหาเช่นเดียวกับการกระทำในชั้นเจ้าพนักงาน และถ้าฟังได้ว่าได้มีการกระทำความผิดจริง ศาลก็จะกำหนดสภาพบังคับ (โทษ และ/หรือวิธีการเพื่อความปลอดภัย) สำหรับคดีนั้น ฉะนั้นการดำเนินการทั้งหลายของเจ้าพนักงานนอกศาลและในศาล รวมทั้งการดำเนินการทั้งหลายของศาลจนกระทั่งถึงพิพากษาคดีนั้น จึงเป็นขั้นตอนของการดำเนินคดีอาญาที่เรียกว่า “การดำเนินคดีอาญาชั้นกำหนดคดี” (Erkenntnisverfahren)

(2) การดำเนินคดีอาญาชั้นบังคับคดี

เมื่อศาลได้กำหนดสภาพบังคับในคดีใดและคดีถึงที่สุดแล้ว ก็จะต้องมีการจัดการบังคับโทษให้เป็นไปตามคำพิพากษานั้น เว้นแต่จะได้มีการลดโทษ เปลี่ยนโทษหรืออภัยโทษ การดำเนินการหลังจากกำหนดสภาพบังคับในชั้นกำหนดโทษโดยคำพิพากษาถึงที่สุดเรียกว่า “การดำเนินคดีอาญาชั้นบังคับคดี” (Vollstreckungsverfahren)

⁴⁷ กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (น. 4-6). เล่มเดิม.

จะเห็นได้ว่าปฏิบัติการต่าง ๆ เหล่านี้ต่างก็ดำเนินต่อเนื่องกันเป็นขั้นเป็นตอน ตั้งแต่ในชั้นตำรวจ อัยการ ศาล และราชทัณฑ์ เป็นการดำเนินงานที่ต้องร่วมกันเป็นกระบวนการอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะต่างก็เป็นองค์กรของอำนาจรัฐที่จะดำเนินการเพื่อที่จะทำการอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนในด้านการป้องกันและปราบปรามอาชญากร เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน

2.4.2 วัตถุประสงค์ของการบังคับโทษจำคุก

วัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายของการบังคับโทษจำคุกจะไม่เหมือนกับวัตถุประสงค์ของการลงโทษที่มุ่งที่จะลงโทษให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลเป็นหลัก หากแต่วัตถุประสงค์ของการบังคับโทษเป็นการพัฒนาการจากแนวคิดในอดีตในการลงโทษ เข้ามาสู่แนวคิดยุคใหม่ที่มีความเป็นเสรีนิยมในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพตลอดทั้งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มากขึ้น มุ่งที่จะปรับเปลี่ยน บำบัดฟื้นฟูหรือแก้ไขพฤติกรรมของบุคคลที่บกพร่องในเรื่องต่าง ๆ ที่เป็นเหตุให้กระทำความผิดกฎหมายอาญาอันเป็นกติกาสังคม ถึงขนาดไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับคนในสังคมปกติได้ จึงมีความจำเป็นที่ต้องนำคุณลักษณะดังกล่าวนี้ไปปรับปรุงซ่อมแซมแก้ไข ยกกระดับความเจริญทางจิตใจและพฤติกรรม ให้อยู่ในระดับเกณฑ์มาตรฐานคนปกติในสังคมนั้น ๆ ได้ ซึ่งวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษที่สำคัญมีดังต่อไปนี้

1. เพื่อให้ดำรงชีวิตในอนาคตโดยปราศจากการกระทำความผิดและมีความรับผิดชอบต่อสังคม⁴⁸

วัตถุประสงค์ข้อนี้มุ่งเน้นการดำรงชีวิตในอนาคตโดยปราศจากการกระทำความผิด และให้มีความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งเป็นข้อที่สำคัญที่สุดและตรงกับความเป็นจริงในการบังคับโทษ ในทัศนะสถานว่า “เมื่อมีการลงโทษจำคุกผู้กระทำความผิดครบระยะเวลาแล้ว ผู้นั้นก็จะออกมาดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมปกติอีกครั้ง” ดังนั้นในหลายประเทศในโลก เช่น ประเทศญี่ปุ่น สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ประเทศอังกฤษ เป็นต้น ต่างก็มีกฎหมายและหรือแนวนโยบายในการลงโทษจำคุกที่จะต้องหลีกเลี่ยงผลเสียกับบุคคลในการบังคับโทษจำคุก กล่าวคือ ต้องไม่ทำลายบุคลิกภาพของคนปกติและต้องสอดคล้องกับหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญอยู่บนพื้นฐานของการบังคับโทษ หลักการความใกล้เคียงของชีวิตภายในและภายนอกเรือนจำเพราะนักโทษทุกคนมีโอกาสกลับเข้าสู่สังคมอีกครั้ง หากการจำคุกทำลายบุคลิกภาพของคนให้เสียไป การฟื้นฟูก็จะได้ไม่ผล สุดท้ายสังคมก็จะได้รับความเสียหายอีกต่อไป

⁴⁸ จาก กฎหมายบังคับโทษในประเทศไทย: การบังคับโทษจำคุก (วิทยานิพนธ์ปริญญาคุณฎีกาบัณฑิต) (น.36), โดย ธาณี วรภัทร์ ข, 2552, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

การลงโทษอย่างมีเหตุผลที่เป็นภาวะวิสัย ย่อมไม่ลงโทษเพียงเนื่องจากว่าได้มีการกระทำผิดขึ้นเท่านั้น เพราะสิ่งใดที่เกิดขึ้นแล้วไม่อาจแก้ไขให้กลับเป็นดังเดิมได้ แต่การลงโทษโดยคำนึงถึงอนาคต หรือการมองไปข้างหน้าเพื่อให้ทั้งผู้ที่กระทำความผิดเองและผู้รู้เห็นว่าผู้กระทำความผิดถูกลงโทษไม่กระทำความผิดขึ้นอีก⁴⁹

หลักการความใกล้เคียงของชีวิตภายในและภายนอกเรือนจำ กล่าวคือ รัฐจะต้องพยายามบริหารจัดการต่าง ๆ ให้การดำเนินชีวิตของผู้ต้องขังภายในเรือนจำ มีความใกล้เคียงกับการใช้ชีวิตของบุคคลทั่วไปภายนอกเรือนจำมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ กล่าวอีกนัยหนึ่งภายนอกคุกและภายในคุกต้องใกล้เคียงกันมิฉะนั้นจะทำให้ผู้ได้รับโทษจำคุกเสียบุคลิกภาพ หรือวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตของตนในการอยู่ร่วมกันกับสังคมภายนอกไป ทำให้ไม่สามารถกลับคืนสู่สังคมได้เป็นการทำลายวัฒนธรรมการใช้ชีวิตปกติของมนุษย์

หลักการหลีกเลี่ยงผลเสียจากการบังคับโทษ หมายความว่า มาตรการหรือกลไกต่าง ๆ ในการลงโทษและบังคับโทษต้องหลีกเลี่ยงผลเสียจากการบังคับโทษ อันเป็นการทำลายบุคลิกลักษณะของความเป็นมนุษย์ไป เช่น การไม่ให้เกิดวัฒนธรรมคุกโดยไม่จำเป็นที่จะเป็นผลมาลบลายพฤติกรรมของผู้ต้องขัง การตัดการรับรู้ข้อมูลข่าวสารภายนอกคุก การลงโทษด้วยวิธีทารุณโหดร้ายภายในเรือนจำ เป็นต้น เป็นการกระทำที่ทำให้ผู้ต้องขังรู้สึกที่ตนเองด้อยกว่า หรือตกต่ำกว่าคนอื่นทั่วไป เช่น การเรียกชื่อหรือการใช้สรรพนามต่าง ๆ ในการเรียกผู้ต้องขัง เป็นต้น

พยายามที่จะหลีกเลี่ยงไม่ให้ผู้กระทำความผิดได้ประสบกับสิ่งที่ทำลายคุณลักษณะประจำตัวของคน ๆ นั้น กล่าวคือ เมื่อผู้กระทำความผิดถูกคุมขังในเรือนจำ ย่อมเสื่อมเสียด้านและชื่อเสียงในสายตาของคนทั่วไปทำให้โอกาสที่จะกลับตัวเป็นคนดีลดน้อยลง ประกอบกับในกรณีที่ผู้กระทำผิดได้รับโทษจำคุกครั้งแรกหรือความผิดเล็ก ๆ น้อย ๆ ผู้กระทำความผิดจะต้องมาอยู่ปะปนกับผู้กระทำความผิดที่เป็นอาชญากรอาชีพ ซึ่งมีอิทธิพลที่สามารถครอบงำบุคคลอื่นได้ง่าย เพราะคนเราย่อมซึมซับความเลวได้ง่ายกว่าสิ่งที่ดี ๆ ทำให้ผู้ที่พอจะกลับตัวได้หมด โอกาสที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมชั่วเป็นพฤติกรรมที่ดี อันเป็นสิ่งที่คนในสังคมส่วนใหญ่พึงประสงค์ไม่ได้วิธีการอาจได้แก่

การปล่อยตัวผู้กระทำผิดโดยไม่ลงโทษจำคุก โดยพยายามใช้บทบัญญัติกฎหมายว่าด้วยการรอกการลงโทษหรือรอกการกำหนดโทษ หรือพยายามใช้โทษปรับ เป็นหลักในการเล็งไม่ใช้โทษจำคุกโดยไม่จำเป็น โดยเฉพาะโทษจำคุกกระยะสั้น

⁴⁹ แหล่งเดิม. (น. 39).

การปล่อยตัวก่อนรับโทษจำคุกครบกำหนด ซึ่งเป็นอำนาจของเจ้าพนักงานในส่วนราชทัณฑ์ที่จะพิจารณาปล่อยตัวผู้ต้องโทษก่อนครบกำหนด หากเห็นว่าความเหมาะสมในอันที่จะมีชีวิตอยู่ในสังคมของผู้นั้นจะเสื่อมทรามลง หากจำคุกอยู่ในเรือนจำต่อไปและการปล่อยตัวผู้นั้นออกมาจะไม่เป็นอันตรายต่อสังคม

การแยกประเภทนักโทษ เช่น แยกนักโทษโดยพิจารณาจากอายุ แยกผู้ที่กระทำความผิดครั้งแรกออกจากพวกที่กระทำความผิดมาแล้วหลายครั้ง เป็นต้น

หลักการกั้นคนดีสู่สังคม การบังคับโทษมุ่งผลสำเร็จในการสร้างจิตสำนึก สร้างความรู้ ผิดชอบชั่วดี ให้เกิดขึ้นกับบุคคลที่ต้องโทษให้ได้

การบังคับโทษต้องพยายามมุ่งยกระดับสามัญสำนึกและพฤติกรรมที่ตกต่ำของผู้กระทำความผิดให้ขึ้นมาสู่ระดับคนปกติ โดยหลักการที่ว่ามนุษย์เป็นประติฐานกรรมที่ธรรมชาติสร้างขึ้นเป็นพิเศษให้สามารถเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ได้และสามารถพัฒนาปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนิสัยและพฤติกรรมได้ จึงต้องมีการส่งเสริมคุณค่าในตัวบุคคล ส่งเสริมความสามารถของบุคคล ต้องแสดงผลลัพธ์ของความคิดและการกระทำรวมทั้งผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจสำหรับความเป็นไปได้ที่จะหาเลี้ยงชีพเพื่อชดเชยจุดอ่อนหรือสิ่งบกพร่องของแต่ละคน ซึ่งการบำบัดปรับปรุงแก้ไขนี้ นักโทษแต่ละคนจะไม่เหมือนกัน แต่จะต้องมีวิธีการวิเคราะห์หาสาเหตุและวางแผนการบังคับโทษเป็นราย ๆ ไป อันจะยังผลสุดท้ายให้เกิดคือ เมื่อนักโทษพ้นโทษแล้วไม่กระทำความผิดซ้ำอีก⁵⁰

2. เพื่อเป็นการคุ้มครองสังคม

การบังคับโทษมุ่งที่จะคุ้มครองสังคม อันเป็นภารกิจเดียวกันกับภารกิจของกฎหมายอาญา ดังนั้นเมื่อปรากฏเป็นที่แน่ชัดแล้วโดยกระบวนการยุติธรรมทางอาญาว่าบุคคลใดเป็นผู้กระทำความผิดและศาลได้พิพากษาลงโทษจำคุกแล้ว ส่วนการบังคับโทษก็จะจำกัดเสรีภาพของนักโทษผู้นั้นเพื่อเข้ามาสู่มาตรการในการแก้ไขในรูปแบบต่าง ๆ ตามระยะเวลาที่สมควรโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยต่าง ๆ เกี่ยวกับความบกพร่องของนักโทษเป็นราย ๆ ไป ให้เป็นไปตามแผนการบังคับโทษ เมื่อบำบัดรักษาเป็นปกติดีแล้ว จึงปล่อยบุคคลนั้นกลับเข้าสู่สังคมวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษจึงเป็นการคุ้มครองสังคมได้อย่างแท้จริง ถ้าหากได้กระทำอย่างมีประสิทธิภาพ

หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ภารกิจของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญากลั่นกรองเอาคนที่กระทำความผิดกฎหมายเข้ารับโทษจำคุก ภารกิจของกฎหมายบังคับโทษจะทำการแก้ไขพฤติกรรมชั่วของคนที่ได้กระทำความผิดกฎหมายอาญาให้เป็นคนดีของสังคม

⁵⁰ กฎหมายบังคับโทษในประเทศไทย: การบังคับโทษจำคุก (วิทยานิพนธ์ปริญญาคุฎฎบัณฑิต) (น. 41). เล่มเดิม.

อย่างไรก็ตาม การแก้ไขผู้กระทำความผิดในปัจจุบัน แม้จะเป็นแนวทางที่ยอมรับกันในวงการราชทัณฑ์โดยทั่วไป แต่ก็ยังเป็นที่ยังสงสัยว่าจะได้รับผลตามวัตถุประสงค์เพียงไร เพราะการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดจะมีอุปสรรคหลายประการ กล่าวคือ

1) ผู้กระทำความผิดได้สูญเสียบุคลิกภาพไปแล้ว โดยถูกหล่อหลอมและขัดเกลาให้มีบุคลิกลักษณะเช่นนั้น

2) การลงโทษเพื่อการแก้ไขนั้น จะขัดกับความรู้สึกของคนในสังคมว่าผู้กระทำความผิดไม่ควรได้รับการปฏิบัติที่ดีกว่าคนปกติทั่วไป ซึ่งเป็นไปตามหลักของเบนเท็ม (Bentham) ที่ว่า “หลักการได้รับประโยชน์ที่น้อยกว่า” (Principle of less eligibility) ทั้งนี้เพราะคนโดยทั่วไปจะเห็นว่าเป็นการไม่เป็นธรรมที่ผู้กระทำความผิดจะได้รับประโยชน์มากกว่าคนทั่วไป เช่น ผู้กระทำความผิดจะได้รับการอบรมแก้ไขฝึกวิชาชีพ สวัสดิการ อาหาร ที่อยู่อาศัย ตลอดจนการจัดการศึกษา การหางาน ในขณะที่คนทั่วไปในสังคมอีกจำนวนมากไม่ได้รับบริการดังกล่าว ความรู้สึกของคนทั่วไปดังกล่าวเห็นได้ว่าขัดกับหลักของการแก้ไขฟื้นฟู

3) การแก้ไขฟื้นฟูเหมาะสมสำหรับผู้กระทำความผิดบางประเภทเท่านั้น เช่น ผู้กระทำความผิดครั้งแรก ซึ่งได้กระทำความผิดไปเพราะอารมณ์ชั่ววูบหรือโดยพลั้งพลาด หรือทำไปเพราะความจำเป็น การแก้ไขฟื้นฟูไม่ทำให้กระทำความผิดซ้ำขึ้นอีกย่อมมีทางสำเร็จได้มาก แต่สำหรับผู้กระทำความผิดที่เคยกระทำความผิดและถูกลงโทษมาหลายครั้งแล้ว หรือพวกอาชญากรอาชีพหรือพวกทำผิดนิสัย โอกาสที่จะแก้ไขฟื้นฟูให้กลับตัวจะยอมเป็นไปได้ยาก ดังนั้น การแก้ไขฟื้นฟูจึงไม่สามารถจะทำให้ผู้กระทำความผิดกลับตัวได้ทุกกรณีไป

3. ความสัมพันธ์และความขัดกันของเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ของการลงโทษและการบังคับโทษ

ตามที่กล่าวมาแล้วว่าการแก้ไขนั้น ขัดกับความรู้สึกของคนในสังคมว่าผู้กระทำความผิดไม่ควรได้รับการปฏิบัติที่ดีกว่าคนทั่วไป ตามหลักการที่เรียกว่า “หลักการได้รับประโยชน์ที่น้อยกว่า” (Principle of less eligibility) โดยคนในสังคมทั่วไปจะเห็นว่าเป็นการไม่เป็นธรรมที่ผู้กระทำความผิดจะได้รับประโยชน์มากกว่าคนทั่วไป เช่น ผู้กระทำความผิดได้รับการอบรมแก้ไขฝึกวิชาชีพ สวัสดิการ อาหาร ที่อยู่อาศัย ตลอดจนการจัดการศึกษา การหางาน ในขณะที่คนทั่วไปในสังคมอีกจำนวนมากไม่ได้รับบริการดังกล่าว ความรู้สึกของคนทั่วไปดังกล่าวเห็นได้ว่าขัดกับหลักของการแก้ไขฟื้นฟูตามวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษ ซึ่งในขณะที่เดียวกันหากไม่ทำให้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ อย่างเหมาะสมก็เป็นการยากในการแก้ไขผู้กระทำความผิดให้มีจิตสำนึกและกลับตัวกลับใจไม่กระทำความผิดซ้ำอีกได้ ดังนั้นจึงเกิดความสัมพันธ์และความขัดกันของเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ของการลงโทษและการบังคับโทษ

1. พัฒนาการความสัมพันธ์ตามวัตถุประสงค์ของการลงโทษและการบังคับโทษเดิมการลงโทษจำคุกมุ่งเน้นเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการลงโทษที่เน้นการแก้แค้นทดแทนการข่มขู่ การตัดโอกาสกระทำความผิดและการแก้ไขฟื้นฟู เน้นหนักการแก้แค้นให้สาสมที่ผู้นั้นได้กระทำต่อเหยื่อ แต่จากวัตถุประสงค์ในการแก้ไขฟื้นฟู ซึ่งเดิมเป็นวัตถุประสงค์ข้อสุดท้ายของการลงโทษได้รับความสนใจและนำมาใช้ค่อนข้างน้อยเพราะมีความเชื่อว่าไม่น่าจะทำได้ แต่เนื่องจากผลของการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ข้ออื่น ๆ ที่ผ่านมามีทำให้เกิดผลร้ายต่อสังคมที่เห็นได้ชัด เพราะความเป็นอาชญากรของผู้กระทำความผิดมิได้หมดไปและยังเป็นการเพิ่มจำนวนอาชญากรมืออาชีพมากยิ่งขึ้น แท้จริงแล้วการแก้ไขฟื้นฟูปรับแก้พฤติกรรมผู้กระทำความผิดควรจะต้องเป็นเรื่องหลักในการนำมาใช้ก่อนวัตถุประสงค์ข้ออื่น ซึ่งจะทำให้เกิดศรัทธาที่เป็นผลได้จริง เป็นไปตามภารกิจของกฎหมายอาญา วิธีพิจารณาความอาญา และกฎหมายบังคับโทษอันเป็นบทพิสูจน์ทฤษฎีความคิดในช่วงเวลาที่ผ่านมาก็เห็นได้อย่างประจักษ์ในประเทศต่าง ๆ ที่มีประสบการณ์หลาย ๆ ประเทศ กล่าวคือ สามารถที่จะปกป้องคุ้มครองสังคมและสร้างความสงบสุขให้กับสังคมอย่างแท้จริงได้ ความเปลี่ยนแปลงแนวคิดดังกล่าวปรากฏตามแผนพัฒนาการ ดังต่อไปนี้

การแสดงพัฒนาการด้านความคิดและในทางปฏิบัติในการบังคับโทษจำคุกที่มีการเปลี่ยนแปลงจากอดีตสู่ปัจจุบัน ซึ่งวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษจะเป็นหลักประกันให้กับสังคมได้ว่า เพื่อให้ผู้ที่มีการพิสูจน์ความจริงแล้วว่ากระทำผิดจริง เมื่อได้ผ่านกระบวนการบังคับโทษจำคุกแล้ว ภายหลังจากนั้นเขาต้องสามารถที่จะดำรงชีวิตในอนาคตโดยปราศจากการกระทำความผิดได้ และมีความรับผิดชอบต่อสังคมอันเป็นการคุ้มครองสังคมได้อย่างแท้จริง ดังนั้นในการปรับปรุงแก้ไขฟื้นฟูพฤติกรรมที่ผิดกฎหมาย บุคคลที่เป็นผู้ต้องโทษจะต้องได้รับหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานทางกฎหมายมากขึ้น ได้รับความคุ้มครองในเรื่องสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในระดับที่เหมาะสม ซึ่งได้ปรากฏเป็นรูปธรรมตามแนวทางในมาตรฐานขั้นต่ำว่าด้วยการบังคับโทษจำคุกของสหประชาชาติ (Standards Minimum Rules for the Treatment of Prisoners) และในกฎหมายบังคับโทษจำคุกของประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ประเทศญี่ปุ่น และในทางนโยบายกับกฎหมายของประเทศอังกฤษและเวลส์ เป็นต้น อันเป็นเป้าหมายที่แสดงให้เห็นถึงปรากฏการณ์ของการบังคับโทษจำคุกในยุคใหม่

ที่กล่าวมานี้มิได้หมายความว่าวัตถุประสงค์ของการลงโทษจะเสียไปใช้ไม่ได้ต้องยกเลิกแต่อย่างใดไม่ ซึ่งตามความจริงแล้วหาเป็นเช่นนั้นไม่ หากแต่เป้าหมายของการบังคับโทษจำคุกจะมีความเคารพสิทธิของบุคคลมากขึ้น เป้าหมายที่มุ่งเน้นจึงเปลี่ยนแปลงไป ความเหมาะสมของการกระทำและโทษที่จะได้รับก็ยังคงต้องให้พิจารณาให้เหมาะสมสมดุลกันเช่นกัน ยังคงต้องมีความสมน้ำสมเนื้อในการชดเชยการกระทำชั่วเป็นกรณี ๆ ไป หรือการให้สาสมในระดับที่เหยื่อ

หรือญาติของเหยื่อและสังคมพึงพอใจ การตัดสินใจจึงยังต้องใช้หลักการตามวัตถุประสงค์ของการลงโทษเหล่านี้อยู่ด้วยต่อไป

ซึ่งวัตถุประสงค์ของการลงโทษและวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษ เป็นสิ่งที่ต้องนำมาใช้ผสมผสานร่วมกันอย่างเหมาะสมสำหรับการบังคับโทษจำคุก ภารกิจของงานราชทัณฑ์ต้องยึดถือวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษไว้เป็นหลักการสำคัญก่อน และการตรากฎหมายมาใช้บังคับก็ต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษอย่างชัดเจนด้วย

แนวคิดในการจำคุกเดิม

- 1) การลงโทษเพื่อเป็นการทดแทน
- 2) การลงโทษเพื่อเป็นการข่มขู่
- 3) การลงโทษเพื่อเป็นการตัดโอกาสกระทำความผิด
- 4) การลงโทษเพื่อเป็นการปรับปรุงแก้ไข

แนวคิดในการจำคุกใหม่

1) เพื่อให้มีการดำรงชีวิตอนาคตโดยปราศจากการกระทำความผิดและมีความรับผิดชอบต่อสังคม

- 2) เพื่อเป็นการคุ้มครองสังคม
- 3) เพื่อแก้แค้นทดแทนที่เหมาะสม เพื่อป้องกันการแก้แค้นกันเอง
- 4) เพื่อตัดโอกาสการกระทำความผิด

เป้าหมายสุดท้ายของการบังคับโทษจำคุกคือ สามารถที่จะเปลี่ยนอาชญากรให้ปรับปรุงแก้ไขตัวเองและทัศนคติให้มีความคิดอย่างเป็นคนปกติมากที่สุดก่อนปล่อยผู้นั้นออกสู่สังคมภายนอกเรือนจำ และคาดว่าจะไม่มีการกระทำความผิดซ้ำอีก จัดว่าเป็นตัวชี้วัดประสิทธิภาพของการบังคับโทษจำคุกที่สำคัญ อันเป็นความรับผิดชอบร่วมกันของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาทั้งระบบ

2. การขัดกันของเป้าหมาย

ในหัวข้อที่ผ่านมาได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของวัตถุประสงค์ของการลงโทษและวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษ ในขณะที่เดียวกันวัตถุประสงค์ของการลงโทษและวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษก็มีการขัดกันของเป้าหมายอยู่ด้วย กล่าวคือ

วัตถุประสงค์ของการลงโทษมุ่งกระทำต่อตัว “ผู้ต้องโทษ” ที่ต้องโทษจำคุกเพื่อเป็นการแก้แค้นทดแทน ข่มขู่ และตัดโอกาสกระทำความผิด และเพื่อเป็นการปรับปรุงแก้ไข ซึ่งเป้าหมายเพื่อการปรับปรุงแก้ไขอยู่ในสัดส่วนของเป้าหมายที่น้อยมาก มิได้เป็นเป้าหมายในหลักทิศทาง จึงเน้นไปในการกระทำในลักษณะแก้แค้นทดแทนเพื่อให้เหยื่อหรือสังคมรู้สึกได้ว่าโทษจำคุก

เป็นวิธีการที่แก้แค้นได้สาสมกับที่เขาได้กระทำความผิด สมดุลทางความรู้สึกของการกระทำชั่วกับโทษที่ได้รับ การลงโทษจำคุกในอดีตจึงเน้นการทรมาน ทำให้ผู้ต้องโทษลำบาก อดข้าวอดน้ำต้องทำงานหนัก หวาดกลัวถูกตัดขาดจากสังคมภายนอก มีสภาพชีวิตตกต่ำกว่าคนทั่วไป ภาพการติดคุกจึงเหมือนกับตกรอกในโลกรมนุษย์ ผู้ต้องโทษจำคุกจึงอยู่ในสถานะเป็นเพียง “กรรมของการบังคับโทษ” เท่านั้น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นเป้าหมายที่ตอบสนองความรู้สึกและความต้องการของคนในสังคม แต่ไม่ตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษและยังก่อปัญหาที่มีผลกระทบต่อสังคมในทางลบในลำดับต่อมาอีกด้วย

ส่วนวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษจำคุก มีเป้าหมายเพื่อให้ผู้กระทำความผิดสามารถที่จะดำรงชีวิตในอนาคตโดยปราศจากการกระทำความผิดและมีความรับผิดชอบต่อสังคมอันเป็นการคุ้มครองอย่างยั่งยืน กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การทำให้ผู้กระทำความผิดกลับตัวเป็นคนดีแล้วไม่กระทำความผิดซ้ำอีก หรือเปรียบเทียบได้กับการทำน้ำเสียให้กลายเป็นน้ำดี ของเสียให้เป็นของดี ตามความจริงที่ว่า “เมื่อมีการลงโทษจำคุกผู้กระทำความผิดตามระยะเวลาแล้ว ผู้นั้นก็จะต้องออกมาดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมปกติอีกครั้ง” ดังนั้นการบังคับโทษ จำคุกจึงต้องหลีกเลี่ยงผลเสียหายในการบังคับโทษจำคุก กล่าวคือ ต้องไม่ทำลายบุคลิกภาพของคนปกติหรือคุณลักษณะประจำตัวของคนคนนั้นตามที่กล่าวมาแล้ว และต้องสอดคล้องกับหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ หลีกเลี่ยงผลเสียจากการบังคับโทษ ต้องทำให้มีความใกล้เคียงของชีวิตภายในและภายนอกเรือนจำให้มากที่สุดเพราะนักโทษทุกคนมีโอกาสกลับเข้าสู่สังคม ผู้ที่ถูกบังคับโทษจำคุกจะต้องได้รับความคุ้มครองหรือมีหลักประกันการบังคับโทษจากกฎหมาย ในการบังคับโทษจำคุกตามกฎหมายจึงยกระดับผู้ต้องโทษจำคุกเป็น “ประธานของการบังคับโทษ” ซึ่งแตกต่างจากวัตถุประสงค์ของการลงโทษ

2.5 สิทธิของผู้ต้องขังในการติดต่อสื่อสารตามกฎกติกาและข้อตกลงระหว่างประเทศ

2.5.1 ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง (Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners 1955) แยกได้ดังนี้⁵¹

การติดต่อกับโลกภายนอก (ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำฯ ข้อ 37-39) ผู้ต้องขังพึงได้รับอนุญาตให้ติดต่อกับครอบครัวของตนและเพื่อนที่เชื่อถือได้นั้นทั้งโดยจดหมายและโดยการเขียนของครอบครัวหรือเพื่อนดังกล่าวตามเวลาที่ทางระเบียบของเรือนจำกำหนดภายใต้การควบคุมที่จำเป็น และผู้ต้องขังที่เป็นคนต่างด้าวควรได้รับอนุญาตตามสมควรในการติดต่อกับผู้แทน

⁵¹ มาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง.

สถานทูตหรือกงสุลของประเทศของตนหรือผู้แทนทางการทูตหรือองค์กรระดับประเทศหรือระหว่างประเทศอื่นใดที่ทำงานด้านการคุ้มครองสิทธิประโยชน์ของบุคคลนั้นได้

2.5.2 ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Right 1948)⁵²

ข้อ 2 บุคคลชอบที่จะมีสิทธิเสรีภาพตามที่ระบุไว้ในปฏิญญานี้โดยไม่มี การจำแนกความแตกต่างในเรื่องใด ๆ เช่น เชื้อชาติ สีผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความเห็นทางการเมืองหรือทางอื่นใด ชาติ หรือสังคมอันเป็นที่มาเดิม ทรัพย์สิน กำเนิดหรือสถานะอื่นใด

ข้อ 3 บุคคลทุกคนมีสิทธิในการดำรงชีวิต เสรีภาพ และความมั่นคงแห่งร่างกาย

ข้อ 5 บุคคลใดจะถูกทรมานหรือได้รับการปฏิบัติ หรือการลงโทษที่โหดร้ายทารุณ ไร้มนุษยธรรมหรือหยาบเถิดไม่ได้

ข้อ 12 การเข้าไปสอดแทรกโดยพลการใน การส่งข่าวสารจะกระทำไม่ได้ ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายจากการสอดแทรกดังกล่าว

2.5.3 กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Right 1966)⁵³

ข้อ 6 (1) มนุษย์ทุกคนมีสิทธิโดยธรรมชาติในการดำรงชีวิต สิทธินี้ต้องได้รับการคุ้มครองโดยกฎหมาย ไม่มีบุคคลใดสามารถล่วงชีวิตของใครได้ตามอำเภอใจ

ข้อ 7 บุคคลจะถูกกระทำทารุณกรรมหรือได้รับผลปฏิบัติหรือการลงโทษที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือต่ำช้ามิได้

ข้อ 10 บุคคลทั้งปวงที่ถูกกักขังต้องได้รับการปฏิบัติด้วยความมีมนุษยธรรม และเคารพในศักดิ์ศรีแต่กำเนิดแห่งความเป็นมนุษย์

ยกเว้นในสภาพการณ์พิเศษ ผู้ต้องหาต้องได้รับการจำแนกออกจากผู้ต้องโทษในเรือนจำ และพึงได้รับการปฏิบัติที่แตกต่างออกไปให้เหมาะสมกับสถานะที่ไม่ใช่ผู้ต้องโทษ และต้องแยกผู้ต้องหาที่เป็นเด็กและเยาวชนออกจากผู้ต้องหาที่เป็นผู้ใหญ่และให้นำตัวขึ้นพิจารณาพิพากษาคดีให้เร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้

ข้อ 17 บุคคลจะถูกแทรกแซง การติดต่อสื่อสารโดยพลการหรือไม่ชอบด้วยกฎหมายมิได้ และจะถูกลบลู่เกียรติและชื่อเสียงโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายมิได้ และบุคคลทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายมิให้ถูกแทรกแซงหรือลบลู่เช่นนั้น

⁵² จาก สิทธิมนุษยชนและสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทย (น. 219-223), โดย มหาวิทยาลัยสุโขทัย-ธรรมาธิราช (แปลโดยโครงการศูนย์กฎหมายสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา สาขาวิชานิติศาสตร์), 2543, นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

⁵³ แหล่งเดิม. (น. 241-247).

2.5.4 หลักการพื้นฐานว่าด้วยการปฏิบัติต่อนักโทษ (Basic Principle for the Treatment of Prisoners 1990)⁵⁴

ข้อ 1 นักโทษทุกคนพึงได้รับการปฏิบัติอย่างเคารพต่อศักดิ์ศรีและคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์

ข้อ 2 การเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องของเชื้อชาติ สีผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดทางการเมือง หรือความคิดเห็นอื่น ๆ แหล่งกำเนิดทางชาติหรือสังคม สถานะทางทรัพย์สิน กำเนิด หรือทางอื่นใดนั้นจะกระทำมิได้

เว้นแต่ข้อจำกัดซึ่งเป็นที่เห็นได้ชัดว่ามีความจำเป็นอันสืบเนื่องมาจากข้อเท็จจริงว่าจะต้องจำกัดอิสรภาพของผู้ต้องขังนั้น ผู้ต้องขังทุกคนพึงได้รับการคุ้มครองในเรื่องของสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานซึ่งกำหนดโดยปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ตลอดจนกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิความเป็นพลเมืองและสิทธิทางการเมือง และพิธีสารตามสิทธิฉบับอื่น ๆ ตามที่ได้กำหนดไว้ในอนุสัญญาฉบับอื่นขององค์การสหประชาชาติด้วย

⁵⁴ จาก มาตรฐานองค์การสหประชาชาติว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (น. 186), ชาติ ชัยเดชสุริยะ, กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ และฉัฐวสา ฉัตรไพฑูริย์ (ผู้แปล), 2547, กรุงเทพมหานคร: เดือนตุลา.